

T.C. MANAMA BÜYÜKELÇİLİĞİ

TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

BAHREYN ÜLKE RAPORU

1. Temel Bilgiler

Bahreyn, 1,5 milyon nüfusuyla ve 778 km² yüz ölçümüyle Körfez'in en küçük ülkesidir. Ancak, Orta Doğu ve Afrika standartları düşünüldüğünde oldukça zengindir ve tüketici talebi güçlüdür. Nüfusun 712,4 bini yani, %47,4'ü Bahreyn vatandaşı Araplardır. Kalan nüfusun büyük kısmı Hintli, Pakistanlı ve Bangladeşlilerden oluşmaktadır. Batılı göçmen çalışanlar da oranı daha az olmakla birlikte mevcuttur. Ülke nüfusunun %70,2'si Müslümanlardan, %10,2'si Hristiyanlardan, %0,21'i Musevilerden ve kalanı Hindu, Budist ve diğer dinlerin mensuplarından oluşmaktadır.

Ülkede 2000 civarında vatandaşımız yaşamaktadır. Başkent Manama'nın nüfusu 548 bindir. Nüfus artış hızının yüksek olması konut, tüketici ürünleri, teknoloji, finansal hizmetler, alt yapı gibi alanlarda artan talep anlamına gelmektedir. Ülkenin son dönemdeki bütçe sorunları sebebiyle 2018 yılından bu yana çeşitli kemer sıkma ve bütçe gelirlerini artırma tedbirleri almak zorunda kalması talep artışını biraz frenleyecektir ancak orta vadede bütçe açıklarının da azaltılmasıyla talep yine de güçlü kalacaktır. Tüketim alışkanlıklarının Türkiye ile benzerlikleri Türk firmaları için önemli fırsatlar sunmaktadır. Türk ürünleri, özellikle gıda, giyim ve mobilya gibi alanlarda ilgi görmekte ve beğenilmektedir. Ancak Türkiye katma değeri daha yüksek, teknolojik ürünlerde piyasada yeni yeni yer edinmeye başlamıştır. Türkiye, Bahreyn'lilerin en beğendiği turizm destinasyonlarından biridir.

Ülke, 1971 yılında İngiltere’den bağımsızlığını kazanmıştır. Ülkenin ilk Emiri İsa Bin Salman Al Halifa’dır. Şeyh İsa’nın 1999 yılında ölümünden sonra yerine oğlu Hamad Bin İsa Al Halifa geçmiştir. Şeyh Hamad, 2002 yılında ülkenin rejimini anayasal monarşi olarak değiştirmiş, Kral unvanı almış ve aşamalı bir siyasi reform ve serbestleşme sürecini başlatmıştır. 2002 yılında kurulan yeni sistem iki kamaralı bir parlamento sistemidir. Temsilciler meclisi 4 yılda bir seçimle gelmektedir. Şura Konseyi ise doğrudan Kral tarafından atanmaktadır ve güçleri daha fazladır. Temsilciler Meclisi kanun önerebilmekte fakat kanun çıkaramamaktadır. Diğer taraftan bütçede değişiklik yapma ve reddetme hakkına sahiptir.

Ülkenin resmi dili Arapça’dır. Ancak ülkenin yarısından fazlasını yabancılar oluşturmakta ve İngilizce çok yaygın olarak konuşulmaktadır. Hintli, Bangladeşli ve Pakistanlı nüfusun oranının çok yüksek olması sebebiyle Urduca, Hintçe ve Bangladeş dilleri de yaygın konuşulan diller arasındadır.

2. Temel Ekonomik Göstergeler

2.1. Milli Gelir

Tablo 1: Ekonominin Genel Yapısı								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
GSYH (Cari milyon ABD Doları)	31.051	32.235	35.474	37.653	38.574	36.629	40.575	42.746
GSYH (Cari milyon Bahreyn Dinari)	11.675	12.120	13.338	14.157	14.504	13.772	15.256	16.072
Kişi Başı GSYH (\$, Satın Alma Gücü Paritesiyle)	45.223	45.963	46.318	48.211	50.615	48.988	50.770	51.074
Reel GSYH % Değişim Oranı (sabit fiyatlarla)	2,5	3,6	4,3	1,8	1,8	-5,3	2,2	2,3
GSYH'nin Bileşimi								
Tarım/GSYH	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	
Sanayi/GSYH	38,3	37,2	39,2	40,0	39,8	38,3	37,8	
Hizmetler/GSYH	61,4	62,4	60,5	59,8	59,9	61,4	62,0	
Kaynak: Economist Intelligence Unit; 2020 ve 2021 rakamları EIU tahminidir.								

Bahreyn’in milli geliri 2019 yılı itibariyle 38,5 milyar ABD dolarını aşmıştı. 2018 yılında bu rakam 37,6 milyar dolar seviyesindeydi. Satın alma gücü paritesiyle kişi başına milli gelir yaklaşık 50,6 bin ABD dolarına denk gelmekteydi. 2017 yılında %4,3 olarak gerçekleşen GSYH artışı 2018 yılında bütçe ve cari denge sorunları sebebiyle %1,8 seviyesinde gerçekleşmişti. 2019 yılında da reel GSYH büyüme oranı %1,8 oranında kalmıştı. 2019 yılında petrol dışı sektörler %1,7 oranında büyürken, petrol sektörü %2,2 oranında büyümüştü. Petrol dışı sektörlerde büyümenin kaynağı imalat sanayi ve oteller ve lokantacılık sektörleri olmuştu.

Bahreyn korona virüs etkisiyle oluşan talep düşüşünden bütün ülkeler gibi olumsuz etkilenmektedir. İlaveten, petrol fiyatlarının çok düşmüş olması bütçe gelirlerinin %70’i petrol ve ürünleri ihracatından geldiği için ülkeyi olumsuz etkilemektedir. Bahreyn Bölgenin önemli turizm merkezlerindedir ve korona virüs salgını sebebiyle turizmde de çok ciddi gelir kayıpları yaşanmıştır.

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ekonomik Görünümü (World Economic Outlook) Ocak 2021 raporunda dünya ekonomisinin 2020’de %3,5 oranında küçüldüğünü ve Bahreyn’in de dahil

olduğu Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerinin ortalama küçülme oranının 2020 yılında %3,2 olduğunu tahmin etmiştir. Aynı raporda Bölgenin 2021 yılında ise %3 oranında büyüyerek 2020 yılı kayıplarının bir kısmını telafi edeceği öngörülmüştür. IMF Dünya Ekonomik Görünümü Ekim Raporu Bahreyn'in 2020 küçülme oranını %4,9 olarak tahmin ederken, Economist Intelligence Unit Bahreyn'in 2020 yılında %5,3 oranında küçüleceğini tahmin etmişti. Bahreyn Maliye ve Ulusal Ekonomi Bakanlığı ülke GSYH'sinin 2020 yılında %5,4 daraldığını ve 2021 yılında %5 büyüyeceğini tahmin etmektedir. IMF'nin Bahreyn ekonomisinin 2021 yılındaki büyümesine ilişkin tahmini ise %3,3 olarak açıklamıştır.

Diğer taraftan, ülke ekonomisi için olumlu gelişmeler de vardır. Alba (Alüminyum Bahreyn) şirketinin 6. Hattının açılmasıyla şirket dünyanın Çin dışındaki en büyük alüminyum ergitme tesisi haline gelmiştir; şirketin üretim kapasitesi %50 oranında artmıştır. Hattın devreye girmesiyle şirketin üretimi Bahreyn'in GSYH'sinin aşağı yukarı %12'sini oluşturmaktadır. Ayrıca 2022 yılında BAPCO'nun Sitra'daki rafinerisini Suudi Arabistan'ın doğusundaki Saudi Aramco tesisine bağlayacak yeni boru hattının tamamlanması ve BAPCO'nun modernizasyonu çalışmalarının bitmesi beklenmekte olup, bu BAPCO'nun işleme kapasitesini %40 artıracaktır (267.000 varil/gün'den 380,000 varil/gün'e). Devlete ait BAPCO (Bahrain Petroleum Company) petrol rafinerisi için 4,2 milyar dolarlık bir modernizasyon programı uygulamaya konmuştur ve proje bitince BAPCO Orta Doğu'nun en rekabetçi rafinerilerinden biri haline gelecektir. Bu durum GSYH artışını olumlu etkileyecektir. Halihazırda projenin %60'ının bittiği ve 2022 yılının üçüncü çeyreğinde projenin tamamlanmasının planlandığı açıklanmıştır. Bu çerçevede 2022-2023 döneminde GSYH artış oranının daha üst bir platoya, %2,5-%3 seviyesine yerleşmesi beklenmektedir. Hükümet ayrıca Hidd Sanayi Bölgesinde 6 milyon tonluk bir LNG limanı kurmuştur; bunu bölgenin gaz ağına bağlamak istemektedir.

Korona salgını sebebiyle Bahreyn'in reel GSYH'si 2020'nin birinci, ikinci ve üçüncü çeyreklerinde 2019 yılının aynı dönemlerine göre reel olarak sırasıyla, %1,1, %8,9 ve %6,9 oranlarında daralmıştır. Petrol sektöründe 2020'nin üçüncü çeyreğinde %3,4'lik reel büyüme gerçekleşmiştir. Petrol dışı sektörler ise yılın üçüncü çeyreğinde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, reel olarak %9,2 oranında gerilemiştir.

Bahreyn ekonomisi 2020 yılının üçüncü çeyreğinde *bir önceki çeyreğe göre ise* reel olarak %1,4 oranında büyümüştür. Petrol dışı sektörler %1,3 büyürken petrol sektörü %1,7 üretim artışı kaydetmiştir. Ekonominin yılın 3. çeyreğinde 2. Çeyreğe kıyasla toparlanmasında korona tedbirlerinin gevşetilmeye başlaması etkili olmuştur. Toparlanma büyük ölçüde ikinci çeyrekte çok önemli düşüşler kaydeden otel ve restoran sektörünün üçüncü çeyrekte %71,1 oranında büyümesinden, taşımacılık ve iletişim sektörünün %22,4 ve imalat sanayinin %4,2 oranlarında üretim artışlarından kaynaklanmıştır. İmalat sanayi üretim artışında kapasite genişlemesini tamamlayan Alba'nın %11,8 oranındaki üretim artışı ile kapasite artırma çalışmaları devam eden Bapco'nun %1,9 üretim artışı etkili olmuştur. Finans sektörü de 2020 üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre %3 reel büyüme kaydetmiştir. İnşaat sektörü üretimi 2020 üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre aşağı yukarı aynı seviye kalmıştır; reel büyüme oranı %0,3 seviyesinde kalmıştır.

2020 yılının dördüncü çeyreğinde 2019'un aynı dönemine göre petrol dışı milli orijin ihracat %12 oranında artarken ve petrol dışı ithalat %7 oranında düşmüştür. İhracat artışında Alba'nın genişleme yatırımı sonrası işlenmemiş alüminyum ihracatı artışı etkili olmuştur.

Korona salgını etkisiyle enflasyon düşmüş, deflasyonist bir sürece girilmiştir. Ortalama tüketici enflasyonu 2020 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre -%2,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde gıda enflasyonu %3,9 ile, taşımacılık sektörü enflasyonu %2,7 ile pozitifken, eğlence sektöründe -%39,3, otel ve restoran sektöründe -%8,7 ve giyim sektöründe -%9,7 oranlarıyla deflasyon yaşanmıştır.

Yılın üçüncü çeyreğinde, korona salgının etkilerine rağmen işten çıkarmaların yasaklanması ve Bahreyn'li özel sektör çalışanlarının maaşların devlet tarafından ödenmesi sebebiyle Bahreyn'li istihdamı özel sektörde korunmuş, devlette ise artmıştır. Özel sektörde çalışan Bahreyn'liler bir önceki yıla göre %0,1 oranında azalarak 94.923 olmuştur. Kamu sektöründe çalışan Bahreyn'lilerin

sayısı ise %3,3 artarak 47.600'e ulaşmıştır. Ayrıca, özel sektördeki Bahreyn'lilerin ortalama maaşı bir önceki yıla göre %2,2 artarak 760 Bahreyn dinarı (yaklaşık 2021 ABD doları) olmuştur. Kamu sektöründe çalışan Bahreyn'lilerin ortalama maaşı ise bir önceki yıla göre aşağı yukarı aynı kalmıştır (830 Bahreyn dinarı=2208 ABD doları). Diğer taraftan özel sektörde çalışan Bahreyn vatandaşı olmayan yabancıların sayısı 2020'nin üçüncü çeyreğinde 2019'un üçüncü çeyreğine göre % 10,5 oranında azalmıştır.

Bahreyn hükümeti özel sektör yatırımlarını özendirerek tedbirler almaktadır. Hükümet ülkede özel yatırımları artırmak ve yerel enerji projelerini finansmanına destek olmak amacıyla Bahreyn Enerji Fonunu kurmuştur. Yabancı yatırımcılara 10 yıllık oturma izni imkânı getirilmiştir. Ayrıca yeni iflas yasası, açık veri yasası, siber güvenlik yasaları iş ortamını iyileştirmektedir.

GSYH'nin yaklaşık %60'ını başta finansal hizmetler, inşaat, eğitim ve turizm olmak üzere hizmet sektörleri oluşturmaktadır. Turistlerin çoğu Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinden gelmektedir. Ülke Arap dünyasının gözde tatil mekânlarından. Ülkede işletilen 115 otel bulunmaktadır. Bahreyn'i ziyaret eden turist sayısı 2018 yılında 2017 yılına göre %25 artış göstermişti. Toplam turist sayısı 12 milyona ulaşmıştı; 2017 yılında bu rakam 9,7 milyondur. 2019 yılında ise ülkeye gelen turist sayısı %8,2 oranında düşerek 11,1 milyon seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede Suudi Arabistan'ın serbestleşme politikalarının, sinema ve çeşitli eğlencelere izin verilmesinin etkili olduğu söylenmektedir. 2019 yılında ülkeye gelen turistlerin %72'i Suudi Arabistan vatandaşlarıdır. Onu %2,7 payıyla Kuveyt vatandaşları ve %2,4 payıyla İngiltere izlemektedir.

Suudi Arabistan'dan gelen turistlerin azalması Bahreyn'i diğer ülkelere turist çekme çabalarına yönlendirmiştir. Bunun sonucu olarak 2019 yılında Rus turist sayısı %44, Alman turist sayısı %19, Avusturyalı turist sayısı %15 oranlarında artmıştır. Ülkeye gelen turistlerin ülkede kaldığı ortalama gece sayısı da 2015 yılında 2,26 geceyken 2018 yılında 2,9 geceye ve 2019 yılında 3,4 geceye çıkmıştır. Bahreyn ayrıca düğün turizmini ve sağlık turizmini geliştirme çalışmalarını da sürdürmektedir. Ülkenin turizmden elde ettiği gelir 2019 yılında 1,5 milyar dinardır (yaklaşık 4 milyar dolar). Ancak 2020 yılında korona virüs sebebiyle turizmin durma noktasına gelmesi turizm, otelcilik, lokantacılık sektörlerini çok olumsuz etkilemiştir. Bahreyn Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanı Mr. Zayed Alzayani Bahreyn turizm sektörünün 2020 yılında günlük ortalama 29 bin turist kaybı ve buna bağlı olarak toplam 1 milyar Bahreyn dinarı (yaklaşık 2,66 milyar dolar) gelir kaybı olduğunu, otellerin, mobilyalı dairelerin ve lokantaların yıllık gelirlerinin 2020 yılında 2019 yılına göre %39,5 oranında azaldığını açıklamıştır.

Bahreyn havaalanı bölgesel bir temas noktası olarak işlev görmektedir. Yılda yaklaşık 4,4 milyon yolcu Bahreyn havaalanına gelmekteydi. Bahreyn'in havaalanı için yaptığı en büyük yatırım olan Havalimanı Modernizasyon Projesi 28 Ocak 2021 tarihinde tamamlanmış ve hizmete girmiştir. Havaalanını çok büyüyen, çok şık ve modern bir görüntüye kavuşturan 1,1 milyar dolar tutarındaki projeyi Arabtec-TAV konsorsiyumu gerçekleştirmiştir. Modernizasyonla havalimanı yıllık 14 milyon yolcu ve 130,000 uçuş kapasitesine ulaşmıştır. Havaalanında sunulan hizmetler yeme-içme alanlarından, VIP salonlarına, gümrüksüz satış mağazalarından Bahreyn Uzman Hastanesi (Bahrain Specialist Hospital) kliniğine, mini spor salonu ve SPA'ya ve Bahreyn Havaalanı Oteline kadar artırılmış ve çeşitlendirilmiştir. Havaalanında yer alan Bahreyn'li sanatçıların heykelleri, sanat galerileri ve arkeoloji galerisi ile Bahreyn'in kültürü ve tarihi yansıtılmıştır. Korona salgını sonrasında yeni havaalanının Bahreyn turizm ve ulaştırma sektörlerine çok olumlu katkılarının olması beklenmektedir.

Ülkede finans sektörü, özellikle İslami Finans alanında çok gelişmiş durumdadır. Ülke, Körfez Bölgesinin önemli finans merkezlerinden biridir. Orta Doğu'da en çok İslami Finans kuruluşuna sahip ülkedir ve dünyada Malezya'dan sonra ikinci sıradadır. İslami Finansman sektörünün düzenleme kuruluşlarının pek çoğu da Bahreyn'de bulunmaktadır (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions, the International Islamic Financial Market, the Islamic International Rating Agency, the General Council for Islamic Banks and Institutions). Bu alanda Dubai Bahreyn'in bölgedeki en önemli rakibidir. Bahreyn'de 395 finansal kuruluş faaliyet göstermektedir ve sektörün

ülke GSYH'sına katkısı %16,5'dir. Bahreyn Merkez Bankası lisanslı finansal kuruluşların tam listesine Bankanın internet sayfasından ulaşılabilir : <https://www.cbb.gov.bh/licensing-directory/>

Ülkenin hizmet ihracatından elde ettiği gelir 2019 yılında 11,5 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Ülkenin hizmet ithalatı giderleri ise 2019 yılında 6,8 milyar dolar seviyesinde olup hizmet ticareti fazlası 4,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi, GSYH içindeki %40 payıyla ikinci sıradadır. Ülkede petrol rafinerisi, petro-kimya tesisleri ve alüminyum tesisleri bulunmaktadır. Devlete ait Petrokimya (BAPCO) ve alüminyum işleme (ALBA) tesisleri (%70 Mumtalakat Holding- %20 SABIC ortaklığı, %10'u halka açık) önemli sanayi kuruluşlarıdır. ALBA, 1971 yılında kurulmuştur ve 2019 yılı sonunda genişleme yatırımının tamamlanmasıyla dünyanın en büyük alüminyum ergitme tesisi haline gelmiştir (Çin dışında). Bahreyn'de alüminyum hammaddesi boksit madeni bulunmamaktadır. Hammadde büyük çoğunlukla Avustralya'dan alınmaktadır.

Ülkede ayrıca büyük kısmı Körfez ülkeleri sermayesi veya Bahreyn ile diğer Körfez ülkelerinin ortaklıkları olan doğrudan yabancı yatırımlar da bulunmaktadır; doğalgaz üretimi ve dağıtımı için kurulan BANAGAS, gemi bakım ve tamir şirketi (ASRY), alüminyum mamulleri tesisi (GARMCO-Gulf Alumium Rolling Mill Company), Midal Cables (elektrik kabloları ve kondüktörleri- bir fabrikaları da Eskişehir'de bulunmaktadır), amonyum, üre ve metanol üreten Gulf Petrochemical Industries Co. (GPIC), demir-çelik üreten Foulath Holding ve demir palet fabrikası gibi imalata dönük şirketler Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn ortaklıklarıyla kurulmuşlardır. Ayrıca ülkede kimya, plastik, paketleme sektörlerinde de büyük tesisler bulunmaktadır.

Ülkede tarıma elverişli toprakların çok düşük oranda olması sebebiyle tarımın GSYH payı binde 3 gibi çok düşük bir seviyededir. Ülkenin tarıma elverişli arazisi yüzölçümünün sadece %3'ü kadardır. Bu arazilerde hurma, badem, incir, nar, domates, ıspanak gibi sınırlı çeşitlilikte bazı ürünler yetişmektedir.

Bahreyn Körfez ülkeleri içinde petrol üretimi ve petrol rezervleri en düşük olandır. Bu sebeple ekonomiyi çeşitlendirme çabalarına çok önem vermekte ve yabancı sermaye için elverişli bir iş ortamı oluşturmaya çalışmaktadır. Bahreyn'in uzun vadeli büyümesi petrol rezervlerine ve ekonomisini ne kadar çeşitlendirebildiğine bağlı olacaktır. Son dönemle bu alanda aşamalar kaydedilmiştir. 2002-2017 yılları arasında petrol dışı sektörlerin ortalama yıllık büyüme hızı %7,5 olarak gerçekleşmiş, ülkenin GSYH'sı reel olarak iki katından fazlasına yükselmiştir.

Haliç-el-Bahreyn bölgesinde yeni petrol ve doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir. Bu keşif ülkenin tarihindeki en büyük petrol keşfidir. Bölgeden petrol çıkarma maliyetinin pek çok kaya gazı bölgesine göre daha düşük olacağı tespit edilmiştir. Sismik çalışmalar bölgede 81,5 milyar varil hafif petrol olduğunu göstermektedir. Gaz sahasının ise 10-20 trilyon fit küp gaz içerdiği, 5 trilyon fit küp'ten fazlasının çıkarılmasının beklendiği, üretim kapasitesinin günlük 1 milyar fit küp olacağı ve bunun da ülkenin talebini karşılamaya yeteceği belirtilmektedir. Söz konusu bölgelerin ekonomiye katkı sağlar hale gelmesinin 2022 yılını bulması beklenmektedir.

Korona salgını öncesinde Bahreyn'de önümüzdeki senelerde enerji sektörüne 32 milyar doları bulan yatırımlar yapılması planlanmaktaydı. İlk aşamada yapımına başlanmış olan büyük projelerin toplam tutarı 8 milyar doları bulmaktadır. Bunların içinde Banagas'in genişleme projesi, Bahreyn LNG terminali projesi, Bapco petrol rafinerisinin genişletilmesi projesi, Bahreyn Uluslararası Havaalanı petrol depoları yer almaktadır. Petrol boru hattı ve Banagas genişleme projesi yakın zamanda tamamlanmış olup, LNG terminali ve petrol depolarının da tamamlanması beklenmektedir. Bahreyn hükümeti korona sürecinde de en azından başlanmış projeleri sürdürmekte kararlı görünmektedir. Ülkede ayrıca, bilgi teknolojileri, sağlık, tıbbi cihazlar, inşaat, mühendislik, limanlar, profesyonel hizmetler ve yenilenebilir enerji alanlarında da gelişmeler sağlanmaktadır. Hükümet, denizi doldurarak ülke alanını %15 oranında genişletmeyi ve bu alanı ticari gelişme için kullanmayı planlamaktadır.

Bahreyn, önümüzdeki iki yıl içinde 64 yeni büyük projeye 1,3 milyar Bahreyn Dinarı (BD)'ndan (yaklaşık 3,5 milyar dolar) fazla harcama planlarını açıklamıştır. Planlanan projelerin neredeyse dörtte üçünün (782.39 milyon BD) Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) desteğiyle finanse edilmesi tasarlanmaktadır; bu yıl ayrılacak kaynak 391,8 milyon BD ve 2022'de ayrılacak kaynak 390,59 milyon BD olarak öngörülmüştür. Maliyetlerin geri kalanı ise her yıl 265 milyon BD'lik bir oranda Bahreyn'in ulusal gelirlerinden karşılanacaktır.

Sosyal konutlar, proje harcamalarının en büyük kısmını (% 27) oluştururken, bunu bayındırlık işleri ve yollar (%20), elektrik ve su ağları (%15), gençlik ve spor tesisleri (%6) ve eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler (%5) ve ulaşım altyapısı (%4) izleyecektir. Geri kalan %23'ini çeşitli projeler oluşturmaktadır.

Bahreyn İhale Kurulu verileri ülkede inşaat ve altyapı harcamalarının, korona salgınının yol açtığı zorluklara rağmen hızlı bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Krallık, 2020'nin ilk dokuz ayında toplam 2,7 milyar dolar değerinde 1.022 ihale vermiştir. Sözleşme değeri açısından, petrol sektörü 733,8 milyon dolar değerinde 134 ihale ile en büyük payı almıştır. Onu inşaat ve mühendislik sektörü toplam 704,8 milyon dolar değerinde 162 ihale ile takip etmiştir. Bu durum, hükümetin tasarlanan kapsamlı altyapı projelerine devam etmekteki kararlılığını göstermektedir; önümüzdeki yıllar için planlanan projelerin toplam tutarı 32 milyar doları bulmaktadır. İnşaat ve mühendislik sektörünü, havacılık sektörü, malzeme ve ekipman sektörü ve hizmetler sektörü sırasıyla toplam 501,3 milyon dolar, 471,5 milyon dolar ve 256,1 milyon dolarlık ihale bedelleriyle izlemiştir.

İhalelerin satın alma yetkililerine gelince, Tatweer Petroleum, toplam 711,7 milyon dolar değerindeki ihaleleriyle en yüksek toplam ihale verenler listesinin başında yer almıştır. Bahreyn ulusal havayolu şirketi Gulf Air, 488 milyon dolarlık ihaleyle hemen arkasından gelmektedir. Onu Elektrik ve Su Kurumu, Bahreyn Çalışma, Belediye İşleri ve Şehircilik Bakanlığı ile Bahreyn Emlak Bakanlığı takip etmektedir. Söz konusu kurumlar sırasıyla 343,6 milyon dolar, 254,3 milyon dolar ve 240,4 milyon dolarlık ihaleler vermiştir.

İhalelerin büyük kısmında KİK (Körfez İşbirliği Konseyi) Kalkınma Fonu kullanılmaktadır. Fon, korona salgınına rağmen, Bahreyn'de finanse ettiği projeleri artırmaktadır. Fon kapsamında toplam 7,4 milyar dolar taahhüt edilmiş olup, ihale edilen tutar 4,9 milyar doları bulmuştur.

Bahreyn için en önemli projelerden biri Bahreyn metrosudur. Bahreyn'e ülke çapında bir metro ağı kurulması ilk olarak 2008 yılında Bakanlar Kurulu tarafından önerilmiş ve onaylanmış, ancak kısa bir süre sonra küresel mali kriz nedeniyle durdurulmuştu. Sonrasında 2019 sonunda proje tekrar gündeme alınmıştı. 2020 yılı Mart ayında, projenin bir sonraki aşamaya dönüşümünün mali, teknik ve hukuki yönlerini ele almak üzere Bahreyn Ulaştırma ve Telekomünikasyon Bakanlığı tarafından bir danışmanlık firmaları konsorsiyumu atanmıştı. 2020 yılında yapım için ihaleye çıkılması planlanırken korona salgınının ortaya çıkması sebebiyle ilerleme sağlanamamıştı. Proje için 2021 yılı sonlarında ihaleye çıkılmasının planlandığı söylenmektedir. Projenin ilk aşamasının toplam 109 km uzunluğundaki hattın 28,6 km'lik kısmına odaklanacağı açıklanmıştır. Proje tamamlandığında Bahreyn'de 20 istasyona sahip olacaktır. Demiryolu hatları yeni yapılacak olan King Hamad Uluslararası İstasyonuna bağlanacaktır ve GCC demiryolu ağına da eklenecektir. Bahreyn Uluslararası Havaalanı'ndan, Salmabad, Juffair, Seef, Bab Al Bahrain Bölgesi ve Al Farouq Kavşağını kapsayacak ve Isa Kasabasındaki Eğitim Alanına kadar uzayacak bölgeyi içerecek şekilde çalışmalar başlayacaktır. Projenin ilk aşamasının yaklaşık 500 milyon 600 milyon Bahreyn Dinarına (1,3-1,6 milyar ABD doları) mal olacağı tahmin edilmektedir. Halihazırda projenin ön yeterliliği üzerinde çalışılmaktadır ve bunun bir yap-işlet-devret projesi olması düşünülmektedir. Metronun elektrikli sürücüsüz trenlerle saatte 43.000 yolcu taşıma kapasitesine sahip olmasının planlandığı ve çevre kriterlerine önem verileceği açıklanmıştır.

Bahreyn'in 2020 yılında ihalesine çıkmayı planladığı bir diğer önemli proje Suudi Arabistan ile Bahreyn'i birleştiren 25 km uzunluğundaki Kral Fahd Köprüsüne paralel olarak yapılması planlanan ve 4 milyar dolar civarı maliyeti olacağı tahmin edilen Kral Hamad Köprüsüydü. 2020 yılında korona

sebebiyle proje ile ilgili herhangi bir adım atılmamış olup, projenin büyüklüğü ve Bahreyn bütçesinin koronadan olumsuz etkilenmesi sebebiyle 2021 yılında da herhangi bir ilerleme sağlanamayacağı tahmin edilmektedir.

Özetle, korona salgını sebebiyle en büyük projeler ertelense de özellikle başlanmış işlere, alt yapı projelerine ve sosyal konut projelerine devam edilmektedir. Türk firmaları için müteahhitlik sektöründe imkanlar azalsa bile inşaat malzemeleri ihracatı potansiyeli sürmektedir.

Bahreyn'in bütün bu çeşitlendirme ve alt yapı çabaları etkisini göstermiş, petrol ve doğal gaz sektörünün milli gelir içindeki payı yıllar içinde tedricen azalmıştır. 2000 yılında %43,6 olan petrol ve doğal gaz sektörünün payı 2019 yılında %17,8'e gerilemiştir. Aynı dönemde, finans sektörünün payı %13,6'ten %16,5'e, imalat sanayinin payı yüzde %12,4'den %14,5'e, inşaatın payı % 2'den %7,3'e, ulaşım-haberleşmenin payı % 4'ten % 7,7'ye yükselmiştir.

Bahreyn'in nüfusu 2015-2020 yılları arasında yıllık ortalama %4,3 oranında artmıştır. Bu oran 2008-2009 krizi öncesinde %8'lik artış oranıyla mukayese edilince daha düşük kalmaktadır; ancak yine de yüksek bir orandır ve Körfez Bölgesinin en yüksek nüfus artış oranıdır.

Bahreyn yönetimi Bahreynli nüfusta artan işsizliği gidermek üzere özel sektör istihdamını teşvik edici tedbirler almaktadır. Ancak, hem işverenler daha ucuz olduğundan göçmenleri tercih etmektedir; hem de Bahreynlilerin devlet sektöründe çalışmaya önem veren yerleşmiş kültürü özel sektörü cazip bulmamalarına sebep olmaktadır.

Ülkede toplam istihdam 769,6 bindir; %54 istihdam oranına denk gelmektedir. Toplam istihdamın sadece %26,5'ini Bahreynliler oluşturmaktadır. %73,5'i göçmen işçilerdir. İstihdam edilen Bahreyn vatandaşlarının %63,2'si özel sektörde çalışmaktadır. Bahreyn'de, kadınların iş gücüne katılımı Türkiye'den daha yüksek orandadır; Bahreyn kadınları çalışan Bahreyn vatandaşlarının %39,6'sını oluşturmaktadır. Özel sektörde kadınların payı %33,8 iken kamuda çalışan Bahreyn'li personelin %49,1'ini kadınlar oluşturmaktadır.

Korona Salgını Tedbirleri

Bahreyn hükümeti koronanın ekonomi üzerindeki etkilerini azaltmak hedefine yönelik olarak bir dizi tedbir açıklamıştır. Paketin toplam tutarı 4,3 milyar Bahreyn dinarını (11,4 milyar dolar) bulmuştur; bu rakam Bahreyn GSYH'sının %29,6'sına denk gelmektedir. Bu tedbirler : i) Bahreyn vatandaşı özel sektör çalışanlarının maaşları Nisan'dan itibaren 3 ay süreyle işsizlik fonundan karşılanmıştır, ii) bütün şahısların ve işletmelerin elektrik ve su faturaları Nisan'dan başlamak üzere 3 ay devlet tarafından ödenmiştir, iii) bütün şahıslar ve işletmeler Nisan'dan itibaren 3 ay belediye vergilerinden muaf tutulmuştur, iv) devlet binalarında ve arazilerinde kirada olan işletmeler Nisan'dan itibaren 3 ay kiralarını ödememiştir, v) turizm işletmeleri Nisan'dan itibaren 3 ay turizm vergilerinden muaf olmuştur, vi) likidite destek fonu iki katına çıkarılmıştır (200 milyon dinar), vii) borç ödemelerin ertelenebilmesi ve zordaki firmalara yeni kredi açılabilmesi için bankaların kredi imkanları 3,7 milyar dinar artırılmıştır, viii) Tamkeen (küçük ve ortak ölçekli firmaları destekleyen devlet kuruluşu) programları korona salgınından olumsuz etkilenen firmaları destekleyecek şekilde yönlendirilmiş ve şirketlerin Tamkeen'e olan borçları yeniden yapılandırılmıştır.

Paket kapsamındaki desteklerin süresi Haziran 2020 sonunda dolmuştur. Ancak salgının etkileri henüz geçmediğinden Covid-19 salgınından en fazla sektörler ve vatandaşlar için özel bir finansal destek paketi daha hazırlanmıştır. Destek kapsamında Temmuz-Eylül döneminde özel sektörde krizden en çok etkilenen firmalarda çalışan Bahreyn'lilerin maaşlarının %50'si devlet tarafından ödenmiştir. Ayrıca Bahreyn vatandaşlarının ikamet ettikleri birincil konutların elektrik ve su paraları (bir önceki yılın aynı dönemindeki faturayı geçmeyecek şekilde) 3 ay süreyle (Temmuz-Eylül) devlet tarafından ödenmiştir. Tamkeen korona krizinden olumsuz etkilenen firmalara destek vermeyi sürdürmüştür. Otelcilik sektörünün (oteller ve eğlence tesisleri dahil), turizm sektörünün (seyahat acenteleri ve hac operatörleri dahil), yiyecek ve içecek sektörünün (restoranlar, kafeler ve

nargile kafeler dahil), spor salonlarının ve sinemaların salgından en çok etkilenen sektörler olduğu belirtilmektedir.

Korona salgınının etkilerinin sürmesi sebebiyle Bahreyn, Ekim-Aralık dönemini kapsayacak üçüncü destek paketini açıklamıştır. Destek kapsamında : i) salgından en çok etkilenen sektörlerde çalışan Bahreyn'lilerin maaşlarının %50'si 3 ay daha devlet tarafından ödenmiştir, ii) turizmle ilgili bütün sektörlerdeki turizm vergileri 3 ay daha ertelenmiştir, iii) Bahreyn vatandaşlarının birincil konutlarının elektrik ve su faturaları devlet tarafından 3 ay daha ödenmiştir, iv) taksi sürücülerine ve sürüş eğitmenlerine verilen destek (ayda 150 dinar devlet ödemesi) 3 ay daha uzatılmıştır, v) kredileri 3 ay daha erteleme seçeneği sağlanmıştır, vi) Bahreyn vatandaşlarının birincil konutları Belediye vergilerinden 3 ay daha muaf tutulmuştur, vii) ana okulu ve kreş eğitmenlerine verilen destek (maaşlarının %50'sinin devlet tarafından ödenmesi) 3 ay daha devam etmiştir.

Salgının 2021 başında da süreceğinin görülmesi üzerine Bahreyn hükümeti salgından en çok etkilenen sektörlerde çalışan Bahreyn vatandaşlarının ücretlerinin %50'sinin Ocak-Mart 2021 döneminde devlet tarafından ödenmeye devam edilmesini, ayrıca bu şirketlerin belediye ve turizm vergilerinden de muaf olmaya devam etmesini kararlaştırmıştır.

Salgın sebebiyle Bahreyn dış ticaretinde herhangi bir aksama yaşanmamıştır. Bahreyn Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı Bahreyn'in uluslararası taşımacılığının en önemli limanı olan Khalifa Bin Salman Limanının (diğer limanlar Mina Salman, Sitra Rihtımı, ASRY ve Bahreyn Ham Petrol Limanı) tam kapasite çalıştığını bildirmiştir. Tüketici ürünlerinin %99,5'ü ülkeye bu limandan gelmektedir. Limanda Covid-19'a karşı sıkı tedbirler alınmıştır; bütün araçlar varmadan 72 saat öncesinden geçtikleri ülke limanlarını bildirmek zorundadır. Araçlar sterilize edilmekte, personelin ateşi ölçülmekte, sosyal mesafe kurallarına uyulmaktadır.

Bahreyn Sağlık Bakanlığı, her bir korona hastasının (hasta ismini vermeden) hastalığı nereden kapıldığını, hastanın nerelerde bulunduğunu yayımlamaya başlamıştır. İlgili internet sitesi: <https://www.moh.gov.bh/Covid19/ContactsTracing> . Ayrıca BeAware adlı bir akıllı cep uygulaması ücretsiz olarak kullanıma açılmış ve bu uygulama ile virüs bulaşmış kişilerin dolaştığı yerlerin görülmesi mümkün hale gelmiştir. Program ayrıca 10 gün karantina altında olan şüphelilerin de bulunduğu yerleri de göstermektedir. Program kişi bilgilerin gizliliğine de riayet etmektedir.

Bahreyn hükümeti korona ile mücadele çalışmalarına yardım etmek üzere, tıbbi hizmetler, idari işler, saha çalışmaları ve fon bulunması alanında gönüllülere ihtiyaç olduğunu bildirmişti. 2020 Mart ayı ortasında bu konuda kaydolmak isteyenler için bir internet sayfası açılmıştır (volunteer.gov.bh). İnternet sitesi açıldıktan sonra birkaç saat içinde kaydolan kişi sayısı 12,700 kişiye ulaşmıştır; sonrasında 30 bine kadar çıkmıştır. Adanın toplam nüfusunun 1,5 milyon olduğu göz önünde bulundurulursa Bahreyn halkının zor günlerde gösterdiği dayanışma daha iyi anlaşılabilir. Bahreyn'de ilk vakalar ortaya çıkınca çeşitli firma ve kuruluşlar on binlerce bedava maske dağıtmıştı.

Korona sürecinde ülkeye giriş çıkış ile ilgili olarak yeni gelişmelerle sürekli güncellenen not Ticaret Müşavirliğimizden temin edilebilir.

2.2. Kamu Maliyesi

Ülkenin ekonomisini çeşitlendirmedeki çabalarına ve bu alanda sağladığı başarılarla rağmen, hidrokarbon sektörlerinin gelirleri hala bütçe gelirlerinin %70'inden fazlasını oluşturmaktadır. Bu durum, ülkeyi petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı hassas hale getirmektedir. Diğer taraftan ülkenin petrol rezervleri çok yüksek değildir. Günlük petrol üretimi yıllardır aşağı yukarı günde 200 bin varil gibi diğer Körfez Ülkelerine kıyasla oldukça düşük bir seviyededir. Bunun 47-48 bin varili ana adadan çıkarılırken, 150 bin varili Suudi Arabistan ile ortak Abu Safah petrol sahasından Bahreyn'in payına düşen miktardır.

Tablo 2: Kamu Maliyesi

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
--	------	------	------	------	------	------	------	------

Bütçe Gelirleri/GSYH (%)	17,5	15,7	16,5	19,6	20,0	14,9	14,4	17,4
Bütçe Harcamaları/GSYH (%)	30,5	29,1	26,5	25,9	24,7	26,4	24,4	24,3
Bütçe Dengesi/GSYH (%)	-13,0	-13,5	-10,0	-6,3	-4,7	-11,5	-10,0	-6,9
Kamu Borcu/GSYH (%)	74,5	86,0	95,6	97,7	103,9	127,2	131,2	134,2
<i>Kaynak: Economist Intelligence Unit; 2020 ve 2021 rakamları EIU tahminidir.</i>								

Bahreyn'in petrol rezervleri 1 milyar varile ulaşmıştır. Diğer taraftan, yeni keşiflerle, 81,5 milyar kaya petrolü ve 10-20 trilyon fit küp derin gaz rezervine ulaşılacaktır. Bu sahadan Bahreyn, günlük 200,000 varil petrol üretebilecektir (Ülkenin hali hazırdaki günlük üretiminin de aşağı yukarı 200,000 varil olduğu göz önünde bulundurulursa, bu durumun, mevcut kapasitenin ikiye katlanması anlamına geleceği görülmektedir). Bu arada Suudi Arabistan'ın Bahreyn ile ortak işlettiği Abu Safa petrol sahasında Bahreyn'e verdiği payı %75 oranında artırma planları da bulunmakta olup, bu, ortalama 70 \$/varil hesabıyla Bahreyn'in gelirlerinde yaklaşık 1,5 milyar dolar artış anlamına gelebilecektir.

2019 yılında ülkenin bütçe gelirleri GSYH'sının %20'si kadar ve bütçe harcamaları GSYH'sının %24,7'si kadardı. Petrol fiyatlarının düştüğü 2015, 2016 ve 2017 yıllarında ülke, sırasıyla, %13, %13,5 ve %10 oranlarında bütçe açıkları vermişti. 2018 yılında petrol fiyatlarındaki artışın da etkisiyle bütçe açığının GSYH'ya oranı %6,3 civarında gerçekleşmişti. Alınan tasarruf tedbirleriyle 2019 yılında bu oran %4,7'ye gerilemiştir. 2020 yılında Bahreyn hükümetinin bütçe açığı/GSYH hedefi %3,9'du. Ancak korona krizinin etkilerini azaltmak üzere alınan tedbirler bütçeye önemli yük getirmiştir. Bütçe açığının 2020 yılında GSYH'nın %11,5'ine kadar yükseldiği tahmin edilmektedir.

Ülkede hidrokarbon sektörleri dışında kurumlar vergisi bulunmamaktadır. Ayrıca gelir vergisi de bulunmamaktadır. Sadece Haziran 2007'den beri çalışanlar ücretlerinin %1'ini ulusal işsizlik sigortası programına yatırmakta, %4'ü kadar da işveren katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kiralar üzerinden %10 belediye vergisi alınmakta; otel ücretleri üzerinden de %5 vergi alınmaktadır. KDV, 1 Ocak 2019'dan itibaren geçerli olmuştur ve oranı %5'tir. Böylece, Bahreyn KDV uygulamasına geçen 3. Körfez ülkesi olmuştur (Suudi Arabistan ve BAE'den sonra). 2016 yılı Ocak ayında benzin üzerindeki devlet subvansiyonları azaltılmış ve yabancılar için elektrik ve su fiyatları artırılmıştır. O tarihten bu yana elektrik ve su fiyatlarına birkaç artış daha gelmiştir. Özellikle yabancı çalışanların kullandığı elektrik ve su epey pahalı hale gelmiştir. Artan şikayetler üzerine 2020 Ocak ayında elektrik-su üzerindeki KDV kaldırılmıştır.

Kamu borç stokunun GSYH'ya oranı 2008 yılında sadece %13 seviyesindeyken her yıl artarak 2019 yılında %103,9 seviyesine çıkmıştır. Korona virüs krizinin etkisiyle borç yükü daha da ağırlaşmıştır, 2020 yılında GSYH'nın %127,2'sine yükseldiği tahmin edilmektedir.

Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt, 2018 yılında Bahreyn'in borç krizi yaşamasını önlemek üzere beş yıla yayılmış (2018-2022) 10 milyar dolarlık bir yardım paketi hazırlamıştı. Yardımın 2 milyar dolarlık kısmı 2018 yılında serbest bırakılmış olup bir diğer 2 milyar dolarlık kısmı 2019 yılında ödenmiştir. Uluslararası kuruluşlar yaptıkları tahminlerde Bahreyn'in korona krizi sebebiyle yaşadığı finansal zorluklar karşısında da Bölge ülkelerinin yine destek vereceğini tahmin etmekte, Bahreyn için ciddi bir mali veya parasal kriz, kur şoku vs. öngörmemektedirler.

Bahreyn hükümeti 2018 Ekim ayında Mali Denge Programı açıklamış olup, program çerçevesinde önümüzdeki yıllarda her yıl bütçe açığının 800 milyon dolar (yaklaşık 2,1 milyar dolar) düşürülmesi ve 2022 yılında denk bütçeye ulaşılması hedeflenmekteydi. Program devletin

operasyonel giderlerinin azaltılmasını, devlet görevlileri için gönüllü emeklilik programlarını, Elektrik ve Su Kurumunun gelir ve giderlerinin dengelenmesini (destekler azaltılarak), sosyal desteklerin en çok ihtiyacı olanlara yöneltilmesini, devlet harcamalarında verimliliğin iyileştirilmesini, bürokrasinin azaltılmasını ve petrol dışı gelirlerin artırılmasını içermektedir. Korona krizi öncesinde tasarruf tedbirleri etkisini göstermeye başlamıştı.

Bütçe, Bahreyn'in dört yıllık (2019-2022) Mali Denge Programının dört yıl sonunda denk bütçeye ulaşma hedefi çerçevesinde hazırlanmıştı. Tasarruf tedbirlerinin temel sağlık, eğitim, sosyal ve konut hizmetlerini etkilemeyeceği açıklanmıştı. Bütçe tasarısı birincil (faiz öncesi) bütçe açığını 2019 yılında 68 milyon BHD'ye indirmeyi ve 2020 yılında 84 milyon BHD bütçe fazlası verilmesini hedeflemekteydi. 2019 yılında hedefler birçok alanda fazlasıyla tutturulmuş, petrol dışı bütçe gelirleri %63 oranında artmış (temelde KDV konması sebebiyle) toplam bütçe açığı %24 oranında azalmıştı. 2019 yılında başarılı bir performansla birincil açık %85 oranında azaltılarak hedefin de altına, 41 milyon BHD'ye indirilmişti. Ancak 2020 yılının Mart ayında Bahreyn'e ulaşan korona salgınının yol açtığı kriz mali dengeleri alt üst etmiştir.

2.3. Parasal Göstergeler

Bahreyn dinarı, parasal istikrarı sağlama amacıyla yirmi yıldır ABD dolarına sabitlenmiştir (1 dolar=0.376 dinar). Bahreyn Merkez Bankası, ABD Merkez Bankası FED'in 2018 yılındaki politika faiz artışlarını her seferinde takip ederek ana politika faiz oranı olan bir haftalık mevduat imkânı faiz oranını yıl içinde %2'den %2,75'e çıkarmıştır. 2019 yılı Temmuz ayında FED'in 25 baz puan indirimini de Bahreyn Merkez Bankası aynen takip etmiş, politika faizini %2,75'ten %2,5'a; Ekim ayında ise yine FED faiz indirimi sonrası %2,25'e indirmiştir. Korona sürecinde de Bahreyn ABD Merkez Bankası'nın faiz indirimlerini takip ederek politika faizini Mart ayında %1'e kadar düşürmüştür. Bu hareketler, Merkez Bankasının sabitleme konusundaki ciddiyetinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Tablo 3 : Parasal Göstergeler

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Döviz Kuru (BD/dolar, dönem sonu)	0,376	0,376	0,376	0,376	0,376	0,376	0,376
Döviz Kuru (BD/avro, dönem sonu)	0,42	0,42	0,44	0,42	0,42	0,44	0,43
Kredi faiz oranı (ortalama, %)	5,2	5,3	6,2	4,9	4,5	3,8	3,9
Mevduat faiz oranı (ortalama, %)	1,3	1,6	2,4	1,8	2,4	2,6	
Para Piyasası Faiz Oranı (ortalama, %)	0,7	1,3	2,3	1,8	0,5	0,3	0,3
Tüketici Fiyat Endeksi (% değişim, dönem sonu)	2,3	1,3	2,0	1,2	-0,5	1,2	2,7
Toplam Rezervler (milyon ABD doları)	2.177	2.349	1.868	3.401	1.530	1.454	1.672
Kaç Aylık İthalatı Finanse Edebildiği	1,2	1,2	0,8	1,6	1,0	1,0	1,0

Bahreyn dinarının dolara sabitlenmiş olması özellikle 2014 yılından beri düşmekte olan petrol fiyatları karşısında ülkenin ihracatının değerini olumsuz etkilemiştir. 2018 yılında rezervler 1,8 milyar dolar gibi çok düşük seviyelere gerilemiştir; ancak hükümet, ekonomik istikrara olan katkısı sebebiyle sabit kuru azimle savunmaya devam etmiştir. 2019 yılında rezervler biraz artarak 3,4 milyar dolar civarına yükselmiştir. Ancak 2020 yılında korona krizinin etkisiyle rezervler tekrar düşüşe geçmiştir.

Ülkede tüketici enflasyonu 2017 yılında %1,3 ile çok düşük bir seviyede idi. 2018 yılında tütün ürünlerine, enerji içeceklerine ve meşrubatlara konan özel tüketim vergilerinin ve artan petrol fiyatlarının etkisiyle bu oran %2'ye çıkmıştır. 2019 yılında KDV uygulamasının başlamasıyla

enflasyonun biraz daha yükselmesi beklenmekteydi; ancak bu tür bir yükseliş gerçekleşmemiş olup 2019 yılında enflasyon %1,2 seviyesinde kalmıştır. 2020 yılında korona virüsün sebep olduğu ciddi talep düşüşlerinin etkisiyle, hükümetin genişletici mali politikalarına rağmen, sene sonu tüketici enflasyonunun sıfıra yakın negatif bir seviyede gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

2.4. Yatırım Ortamı

Bahreyn'de iyi işleyen bir hukuk sistemi ve serbest bir ekonomik ortam mevcuttur. Dünya Bankasının her yıl 190 ülke için hazırladığı "Doing Business 2020", İş Ortamı endeksinde Bahreyn geçen yılın raporuna göre 19 sıra ilerleyerek 43. sırada yer almıştır (Türkiye 33. sırada). Bahreyn, 10 alanda iş yapma kolaylığını en çok iyileştiren ilk 20 ülke arasında yer almaktadır. Bu kriterler, şirket kurma kolaylığı, mülk kaydı, krediye ulaşım, azınlık hissesi sahibi yatırımcıların korunması, uluslararası ticaret, finansal iflas durumlarının çözümlerinde idari ve hukuki mekanizmaları içermektedir.

Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından yayımlanan Küresel Rekabetçilik Raporu (Global Competitiveness Report 2019)'nda Bahreyn 5 basamak atlayarak 45. sırada yer almıştır (Türkiye 61. sıradadır). Bu skoruyla dördüncü en rekabetçi Arap ülkesi olmuştur. Forum'un endeks için değerlendirdiği 103 göstergeden 65'inde Bahreyn ilerleme kaydetmiştir. Bahreyn değerlendirmeye alınan 141 ülke arasında düşük enflasyonda en iyi, nüfusa elektrik sağlamada ikinci, güvenlikte ve yetişkin nüfusta internet kullanım alanında dördüncü, hükümetin uzun vadeli vizyonunda altıncı, iş gücü piyasası esnekliğinde yedinci, hizmetlerdeki rekabetçilik ve yabancı işçi çalıştırma kolaylığında sekizinci ve sosyal sermayede on dokuzuncu sırada yer almıştır.

Heritage Foundation tarafından her yıl yayımlanan "Ekonomik Özgürlük Endeksi"nin 2021 raporuna göre Bahreyn, 184 ülke arasında en özgür 40. ekonomi olarak belirtilmiştir (Türkiye 76. sırada). Rapor Bahreyn'i "bu yıl bölgenin kendini en çok geliştirmiş ülkelerinden biri" olarak övmüştür. Bahreyn bu performansı ile KİK ülkeleri arasında BAE ve Katar'dan sonra üçüncü sırada yer almıştır. Endeks ülkeleri (1 Temmuz 2019'dan 30 Haziran 2020'ye kadar) dört geniş kategoride değerlendirmektedir: hukukun üstünlüğü (mülkiyet hakları, yönetimin dürüstlüğü, yargı etkinliği); devletin büyüklüğü (hükümet harcamaları, vergi yükü, mali sağlık); düzenleyici etkinlik (iş özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, parasal özgürlük) ve açık piyasalar (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, mali özgürlük). Rapor, mülkiyet haklarına Bahreyn'de saygı duyulduğunu ve kamulaştırmanın nadir olduğunu belirtmiştir. Ülkede inşaat izinleri, elektrik kullanma ve kredi alma, mülk kaydetme, sözleşmeleri uygulama ve ödeme acizini çözme süreçlerinin iyileştiği tespit edilmiştir. Rapora göre Bahreyn'in genel yatırım çerçevesi olumludur ve şeffaftır; yabancı ve yerli yatırımcılar çok çeşitli finansal hizmetlere erişebilmektedir.

Ülkede E-devlet imkânları gelişmiş durumdadır. E-Devlet Anketi 2020'de Bahreyn'in E-Devlet Kalkınma Endeksi (EGDI) puanı, % 1,2 artış göstermiştir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı tarafından yayımlanan endeks, ulusal kurumların kamu hizmetlerini sunmak için bilgi ve iletişim teknolojilerini (ICT) kullanma kapasitelerini ölçmektedir. Bahreyn sıralamada küresel olarak 193 ülke arasında 38'inci ve KİK ve Arap dünyasında 2. sırada yer almaktadır. Böylelikle, "Çok yüksek EGDI" derecelendirme sınıfında bulunmaktadır. Endeksin insan kaynaklarının ICT kullanma yeteneğini ölçen "Beşeri Sermaye Endeksi"nde de Bahreyn % 6,8 artış kaydetmiştir. Rapor, Bahreyn'in ulusal öneri ve şikâyet sistemi "Tawasul"u başarılı örnek olay olarak değerlendirmekte ve etkili bir küresel model olduğunu belirtmektedir. Raporda her yıl sisteme yapılan binlerce başvurudan % 94'ünden fazlasının sistem aracılığıyla yanıtlandığı belirtilmiştir.

Dünya Bankası'nın İnsan Sermayesi Endeksi (Human Capital Index-HCI) 2020, Bahreyn'i akademik başarı ve genç beyinleri güçlendirme açısından Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri arasında ilk sıraya yerleştirmiştir. Bahreyn Arap dünyasında da beşeri sermayeye yatırım yapmakta en iyi ikinci ülke seçilmiştir. Körfez ülkeleri arasında BAE 44. sırada yer alırken, onu 46. sıra ile Bahreyn, 64. sıra ile Umman, 84. sıra ile Suudi Arabistan ve 88. sıra ile Kuveyt izlemektedir.

Birleşmiş Milletler İnsanı Gelişmişlik Endeksinde (Human Development Index) Bahreyn, Arap dünyasında en yüksek iyileşmelerden birini kaydetmiştir. Her yıl hazırlanan ve sağlık, eğitim, gelir ve

cinsiyet gelişimini ölçen BM raporunun 2020 sayısına göre, Bahreyn 189 ülke içinde 42. sırada yer almıştır. Bahreyn, endekste ortalama gelir, eğitim ve sağlık ölçütlerine göre endeksin 'çok yüksek insani gelişme' kategorisindeki konumunu korumuştur. Bahreyn, 2018 İnsani Gelişme Endeksi'nde (İGE) 189 ülke arasında küresel olarak 45. sırada yer almaktaydı. Endekste Türkiye 54. sıradadır. Raporun 30. baskısı, "Bir Sonraki Sınır: İnsani Gelişme ve Antropocene", insani gelişmiş endeksine iki parametre daha eklemiştir: karbondioksit emisyonları ve malzeme ayak izi. Raporda ayrıca bütün ülkeler için bu iki parametre çerçevesinde, kalkınırken çevrenin ne kadar tahrip edildiğine göre endeksi uyarlayan "küresel baskılar ayarlanmış insani gelişmişlik endeksi" de hesaplanmıştır. Bu uyarlama yapılmış endekste Bahreyn 84. sırada ve Türkiye 44. Sırada yer almıştır.

Bahreyn, 79 lokasyondan oluşan küresel bir araştırmada dünyadaki en uygun maliyetli dağıtım merkezleri arasında sayılmıştır. Bahreyn'in ana limanı olan Khalifa Bin Salman Limanı'nın yanı sıra Bahreyn Lojistik Bölgesi ve Bahreyn Uluslararası Yatırım Parkı'na da ev sahipliği yapan Hidd bölgesi, fDi Araştırma'nın (Financial Times'in doğrudan yatırımlar alanında uzmanlaşmış bölümü) 'nakliye ve depolama maliyet etkinliği' kategorisinde küresel olarak birinci sırada yer almıştır. Söz konusu araştırma şirketinin "Transport and Warehousing Locations of the Future 2020/21 (Geleceğin Nakliye ve Depolama Merkezleri 2020/21)" yayınında, verilerin 79 ülke/bölge için beş kategori altında toplandığı belirtilmektedir : ekonomik potansiyel, iş dostu olma, maliyet etkinliği, insan sermayesi ve yaşam tarzı, bağlantılılık. 'Maliyet etkinliğini' ölçmek için, inşaat izinlerinin maliyeti, yakıt fiyatları, elektrik fiyatları ve diğerlerinin yanı sıra vergi oranları gibi bir dizi veri incelenmektedir.

Bahreyn'in geleneksel olarak Asya-Pasifik bölgesinin hâkim olduğu bir sektördeki güçlü performansı, Covid-19 salgını sebebiyle küresel tedarik zincirinde bozulmalar yaşandığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Bahreyn "ekonomik potansiyel" kategorisinde de ilk 10'da yer almıştır. KPMG İş Yapma Maliyeti Raporu 2019'a göre Bahreyn, Bölge ülkelerine kıyasla yüzde 43'e varan operasyonel maliyet tasarrufu ve yaşam maliyetlerinde %33 tasarrufun yanı sıra sıfır kurumlar ve gelir vergisi ile de ön plana çıkmaktadır.

INSEAD tarafından yayımlanan Küresel Yetenek Rekabetçiliği Endeksi (Global Talent Competitiveness Index 2020) Bahreyn'e 132 ülke içinde 41. sırada yer vermiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı (Sustainable Development Solutions Network) tarafından hazırlanan Dünya Mutluluk Raporuna (World Happiness Report 2020) göre Bahreyn 156 ülke içinde en mutlu 40. ülkedir (Türkiye 93. sırada) ve Körfez ülkeleri arasında 3. sıradadır.

Legatum Enstitüsü tarafından yayınlanan Legatum Refah Endeksi 2020'de Bahreyn 2 sıra yükselerek dünya genelinde 167 ülke arasında 56. ve Arap dünyasında 3. sırada yer almıştır (Türkiye 94. sıradadır). Endeks, ülkelerin refah düzeyini birkaç boyutta ölçmektedir; bunlar toplum, ekonomi ve insanları eğitim ve sağlık açısından güçlendiren alanlar olarak sıralanmaktadır. Bahreyn, "Sosyal Sermaye" alanında Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde birinci; genel sıralamada yirmi birinci olmuştur (Türkiye 141. Sırada). Bu boyut, toplumu oluşturan kişilerin ve kurumların birbirleri ile ne derece güven, saygı ve yardımlaşma bağı içinde ve uyumlu olduğunu ölçmektedir.

Bahreyn küçük bir ülke olmakla beraber Körfez Bölgesinin en büyük ekonomisi Suudi Arabistan'a yakınlığı, serbest iş ortamı, düşük operasyon maliyetleri, görece düşük kiralari, Körfez İşbirliği Ülkelerine sıfır gümrük vergisiyle ihracat yapma imkânlarıyla yatırımcılara cazip gelen özelliklere sahiptir. 2017 yılında ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye bir önceki yıla göre %113,6 artışla 510 milyon dolar olmuştur. Böylece ülkedeki doğrudan yabancı yatırım stoku 26,6 milyar dolara çıkmıştır. 2018 yılında Bahreyn 1,5 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Üstelik bu artış 2018 yılında küresel çapta DYY'nin %13 oranında düştüğü bir dönemde gerçekleşmiştir. Bahreyn istatistiklerine göre bu miktarın 745,7 milyon doları Suudi Arabistan'dan, 385,7 milyon doları İngiltere'den ve 296,8 milyon doları Türkiye'den gelmiştir. 2019 yılında ise Bahreyn 942 milyon dolar doğrudan yabancı sermaye çekmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların GSYH payında dünya ortalaması %2 iken, Bahreyn'de bu oran geçen yıllarda %4'ü, 2019 yılında ise %2,45'i bulmuştur. 2019'daki

DYY'nin büyük kısmını ABD'li gıda devi Mondelez'in ve İtalya'nın beyaz eşya üreticisi Ariston'un Bahreyn Uluslararası Yatırım Bölgesine yaptıkları yatırım oluşturmuştur.

Bahreyn, 2020 yılında ise salgın ortamına rağmen 885 milyon ABD Doları (333 milyon Bahreyn Dinarı) doğrudan yatırım çekmiştir. Bölgesel ve uluslararası birçok önde gelen şirket, finansal hizmetler, üretim, lojistik hizmetler, eğitim, sağlık hizmetleri, emlak, turizm ve BİT dahil olmak üzere Bahreyn için önemli sektörlere yatırım yapmıştır. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı ve IMF verilerine göre, 2019'da Bahreyn'in birikimli doğrudan yatırımların GSYİH'sına oranı % 78'dir; bu oran küresel ortalama olan% 42'nin neredeyse iki katıdır.

Bahreyn'de, başta imalat sanayi olmak üzere bazı alanlarda %100 yabancı sermayeli şirket kurmaya izin verilmektedir. Ticaret, inşaat ve hizmet sektörü gibi alanlarda faaliyet gösterecek şirketlerin minimum %51 hisseli yerli ortak zorunluluğu vardır. Ülkede kurumlar vergisi, gelir vergisi, servet vergisi yoktur. Karların ve sermayenin tamamının yurt dışına transferine izin verilmektedir. Tamkeen kuruluşu yeni kurulan işletmelere çalıştıracakları personel için istihdam desteği ve personellerini eğitmeleri için eğitim destekleri sağlamaktadır.

Yeni iş yasasıyla işverenlerin çalışanların pasaportlarını ellerinde bulundurma hakkı kaldırılmıştır. 2008 yılında LMRA (Labor Market Regulatory Authority) Yönetim Kurulu sponsorluk sistemini gevşetmiş ve çalışanların iş değiştirme serbestliğini büyük ölçüde sağlamıştır (üç ay önceden bildirme kaydıyla). Sadece, çalışanlar iş değiştirmeden önce işvereninden bir tür izin mektubu "No Objection Letter" almak zorundadır. Çalışanlar işverenleriyle sözleşmelerini feshedip ülkeyi terk edebilirler; ancak ülkeye yeniden girmek isterlerse yeni bir işverenden izin almak zorundadırlar. 2019 yılında ayrıca çeşitli şartlar altında yabancı çalışanlara kendine sponsor olma imkânı getirilmiştir.

Bahreyn'de şirket kurma işlemleri için kolaylaştırılmış olup Seef Bölgesinde, Seef Mall alış-veriş merkezi içerisinde yer alan Bahrain Investors' Center' (BIC)'da "one-stop-shop", tek kapı sistemi kurulmuştur. Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanlığı tarafından kurulan bu tek kapı ofisinde şirket kurulumu ile ilgili bütün kamu kurumlarının birer masaları bulunmaktadır. Kurulacak şirketin niteliğine göre işlemler 2-3 gün içerisinde tamamlanmaktadır. Sadece, turizm, eğlence, okul, kreş ve eğitim kurumları için diğer devlet dairelerinden de onaylar gerekebilmektedir. Şirket kuruluşlarıyla ilgili daha detaylı bilgilere, başvuru usullerine, başvuru için gerekli bilgi ve belgelere aşağıdaki sayfada yer alan rehberden ulaşılabilir:

<https://www.moic.gov.bh/en/Tiles/BusinessServices/Commercial%20Registration%20and%20Companies%20Control/Guidelines/Documents/Procedures%20Guide%20for%20Establishments%20and%20Commercial%20Companies1.pdf>

Ticari sicil ve kayıt işlemleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Ticari Sicil Genel Müdürlüğüne yapılmaktadır. Tüm başvuru evrakları www.moic.gov.bh adresinden temin edilebilmektedir. Ücretsiz telefon hatları : (+973) 17562222 ve (+973) 77777333 (uluslararası) dan şirket kuruluşu ile ilgili sorulara cevap verilmekte, yardımcı olunmaktadır.

Bahreyn e-devlet hattı : 8000 8001 numaralı telefonun aranması halinde ülkede bürokrasinin her alanındaki çeşitli prosedürler hakkında sorulan sorulara İngilizce ve Arapça dillerinde detaylı bilgiler verilmektedir.

Ülkeye yatırım yapacak küçük ve orta ölçekli yatırımcılara ayrıca, Türkiye'deki KOSGEB benzeri, Tamkeen kuruluşu çeşitli destek programları sağlamaktadır. Tamkeen 2018-2020 stratejisinin uygulamaya girmesinden bu yana çeşitli KOBİ destek programlarına 2,6 milyar dolar harcamıştır. 183,000 bin kişi ve 51 KOBİ'ye destek sağlamıştır. Tamkeen programları önceliğini Bahreyn'i bir bilgi ve iletişim teknolojilerinde Bölgenin merkezi ve lideri yapmaya vermektedir. 2019 yılında Bahreyn'in 5G'yi ilk hizmete geçiren ülkelerden olması, Amazon Web Hizmetleri veri merkezini MENA bölgesinde ilk açan ülke olması, Global Entrepreneurship Congress'e (Küresel Girişimcilik Kongresi) ev sahipliği yapması, çeşitli bölgesel girişimcilik ve teknoloji konferans ve yarışmaları düzenlemesi bu alanda

gerçekleştirilmiş önemli faaliyetlerdendir. Bunların yanı sıra, işletmelerde verimliliği ve etkinliği artırmak Tamkeen'in bir diğer önemli hedeflerinden olmuş; bu alanda firmalara eğitimler verilmiştir.

<https://www.tamkeen.bh/>

Yeni alınan kararlarla Tamkeen artık Bahreyn'li firmalara doğrudan yatırım da yapacaktır. Kuruluş, yüksek potansiyel sahibi, yenilikçi start-up'lara %20 oranına kadar melek yatırımcı olabilecektir. Tamkeen, teknoloji "start up" larına, fintech firmalarına ve akıllı şehirlere yatırım yapmak üzere bölgede kurulan 100 milyon dolar varlığı olan Al Waha fonların fonuna da katkı yapmaktadır.

Ülkede büyük ölçekli yatırım yapmak isteyen firmalarımıza Ekonomik Kalkınma Kurulu (Ekonomik Development Board) (<http://bahrainedb.com/>) ve Mumtalakat (ülkenin varlık fonu yönetimi) ile temasa geçmeleri önerilir (<http://www.mumtalakat.bh/>). Ekonomik Kalkınma Kurulu ülkenin kalkınma stratejilerini oluşturmada ve ülkeye yabancı sermaye çekmeye çalışmaktadır. Yatırımcılar için çeşitli destek programları mevcuttur. Mumtalakat Holding, 2006 yılında ülkenin stratejik petrol dışı varlıklarını ve doğal gaz varlıklarını ticari bir anlayışla büyütmek amacıyla kurulmuştur. Bahreyn Mumtalakat Holding varlıklarının değeri 2020 yılı itibariyle 18,8 milyar dolara ulaşmıştır. Mumtalakat Holding CEO'su ile yapılan görüşmede, Türk firmaları ile gerek Bahreyn'de, gerekse Türkiye'de yatırım yapmaktan memnuniyet duyacaklarını, ancak karşılığında fizibilite çalışmalarını yapılmış somut projeler görmek istediklerini belirtmiştir.

Bahreyn'de değeri 10,000 Bahreyn Dinarını (26,667 ABD doları) aşan ihaleler Bahreyn İhale Kurumu tarafından ilan edilir. Türk firmalarının ülkede açılan ihaleleri Kurumun resmi ihale sayfalarından takip etmesi tavsiye edilmektedir:

www.tenderboard.gov.bh

<https://etendering.tenderboard.gov.bh>

https://twitter.com/#!/Bahrain_Works

Ülkedeki çeşitli sektörlerdeki ihaleler hakkında Ticaret Müşavirliğimizden de detaylı bilgiler alınabilir.

Hâlihazırda Türkiye ve Bahreyn'in birbirlerindeki yatırımları yüksek miktarlara ulaşmamaktadır. Ülkemizde 67 adet Bahreyn sermayesine sahip şirket faaliyet göstermektedir.

Tablo 4: Bahreyn'in Ülkemizdeki Yatırımları

Ödeme Yılı	Bahreyn'in Türkiye'deki UDY (milyon \$)
2002	13
2003	185
2004	112
2005	228
2006	294
2007	1.073
2008	323
2009	507
2010	581
2011	556
2012	740
2013	824
2014	1.110
2015	960

2016	996
2017	1.287
2018	500
2019	641

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Bahreyn sermayeli şirketlerin 21'i toptan ve perakende ticaret, 18'i gayrimenkul, 9'u inşaat, 6'sı mali kuruluşlar, 4'u ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri alanında faaliyet göstermektedir.

Tablo 5: Bahreyn Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

Sektör/ Şirket Sayısı	Toplam
Toptan ve Perakende Ticaret	21
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	18
İnşaat	9
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	6
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	4
İmalat Sanayii	3
Oteller ve Lokantalar	3
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	1
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	1
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	1
Toplam	67

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Bahreyn'de 22 firmamız faaliyet göstermektedir. Firmalarımız ağırlıklı olarak; finans ve sigorta, inşaat, bilgi ve iletişim alanlarında faaliyet göstermektedir.

3. Dış Ticaret ve Cari Denge

3.1. Genel Görünüm

Tablo 7: Dış Ticaret

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Mal İhracatı (FOB, milyon dolar)	12.785	15.376	18.044	18.120	12.844	14.526	17.601
Mal İthalatı (FOB, milyon dolar)	-13.588	-16.076	-19.110	-17.263	-13.756	-14.351	-17.490
Dış Ticaret Dengesi (milyon dolar)	-804	-700	-1066	856	-911	176	112
Cari Denge (milyon dolar)	-1.493	-1.600	-2435	-794	-4077	-2579	-1078
Cari Denge/GSYH (%)	-4,6	-4,5	-5,9	-2,1	-11,1	-6,4	-2,5

Kaynak: Economist Intelligence Unit; 2020 ve 2021 rakamları EIU tahminidir.

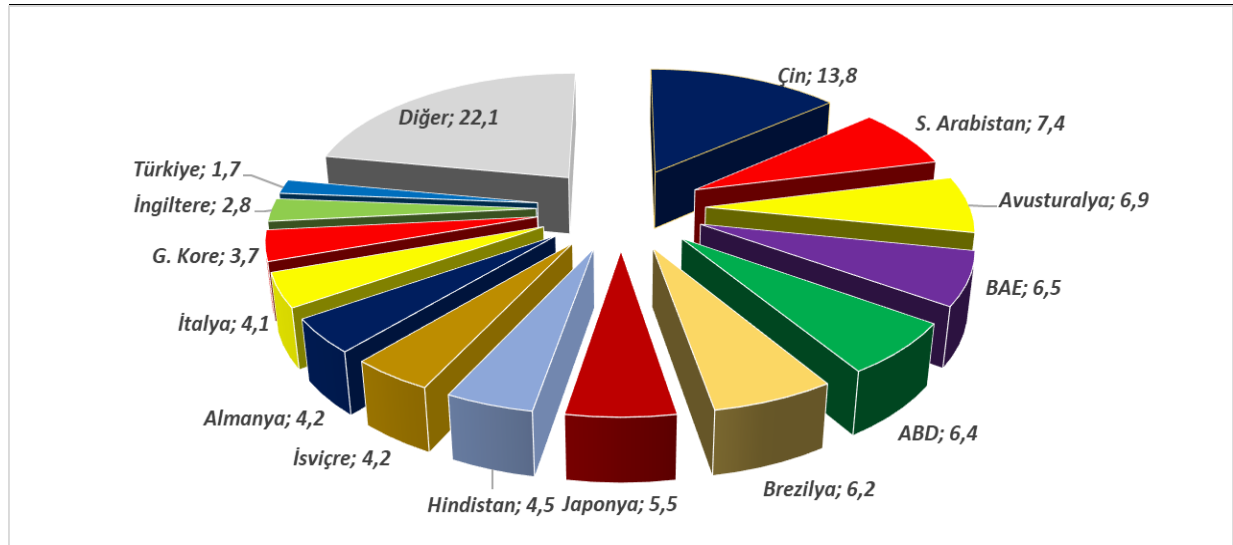
Bahreyn'in dış ticareti genellikle fazla veren bir görünümdeydi. Ancak, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında petrol fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle sırasıyla 804 milyon, 700 milyon ve 1 milyar dolar dış ticaret açığı verilmişti. 2019 yılında ise ihracat 18,1 ve ithalat yaklaşık 17,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir; 856 milyon dolar dış ticaret fazlası verilmiştir. Bahreyn'de 2016 ve 2017 yıllarında cari açığın GSYH'ya oranı da sırasıyla %4,6 ve %4,5 gibi büyük oranlara ulaşmıştı. 2018 yılında 2,4

milyar dolar cari açık verilmişti; cari açık GSYH'nin %5,9'una ulaşmıştı. Cari açığın GSYH'ya oranı ise 2019 yılında önemli oranda düşerek %2,1 civarında gerçekleşmiştir. Ancak 2020 yılında korona virüs krizinin etkisiyle cari açığın çok yüksek oranda arttığı, GSYH'nin %11,1'sine ulaştığı tahmin edilmektedir.

Esasen Alba'nın 6. hattının devreye girmesi ülkenin ihracatını yüksek oranda artırmaktadır ancak hem alüminyum fiyatlarındaki hem de petrol fiyatlarındaki ciddi düşüşler ihracatı olumsuz etkilemektedir. Buna korona virüsün turizm üzerindeki olumsuz etkileri de eklenmiştir. Ülkede çalışan göçmen oranının yüksekliği işçi dövizleri kaleminin her zaman önemli açıklar vermesine sebep olmaktadır. Ancak 2022-2023 döneminde petrol fiyatlarında beklenen artışın ve Sitra petrol rafinerisinin genişletilmesinin tamamlanmasıyla cari açığın GSYH'nin %1,9'una kadar gerilemesi beklenmektedir.

Bahreyn'in petrol dışı ithalatında 2020 yılı itibariyle büyük paya %13,8 ile Çin sahiptir. Onu %7,4 payıyla Suudi Arabistan, %6,9 payıyla Avusturalya, %6,5 payıyla BAE, %6,4 payıyla ABD, %6,2 payıyla Brezilya, %5,5 payıyla Japonya ve %4,5 payıyla Hindistan izlemektedir. Türkiye %1,7 payıyla 14. sıradadır. Bahreyn istatistiklerine göre Türkiye'nin ülkeye ihracatı 218,8 milyon dolardır. Türkiye istatistiklerine göre ise ülkeye ihracatımız 201,2 milyon dolar seviyesindedir.

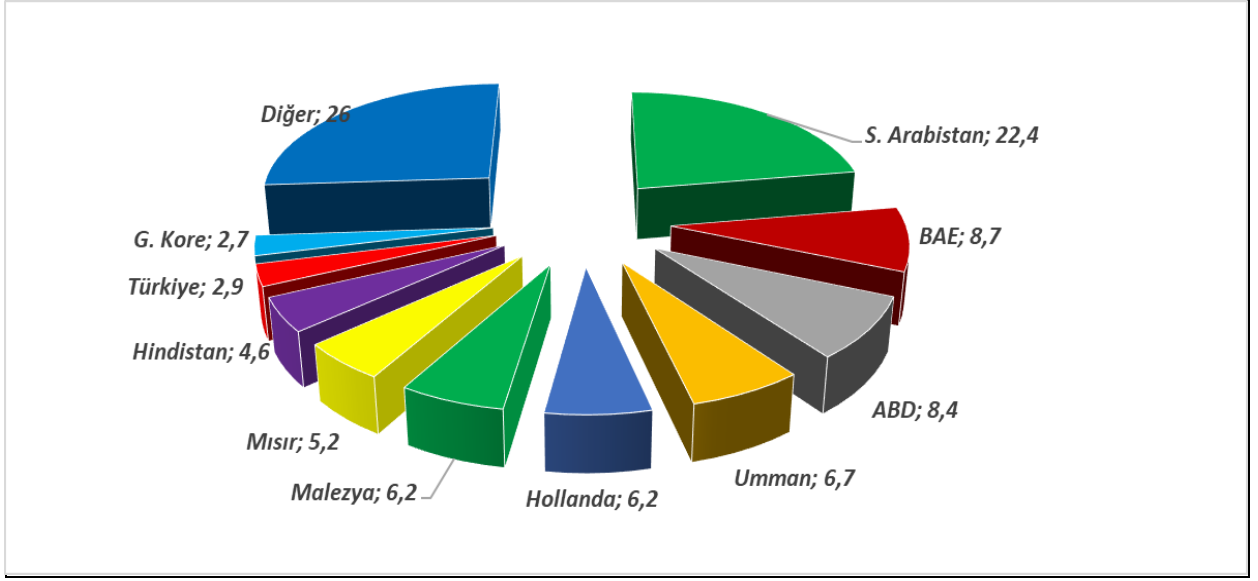
Grafik 2 : Bahreyn'in Petrol Dışı İthalatındaki Başlıca Ülkeler (2020 itibariyle % pay)

Kaynak: Bahrain Open Data Portal

Grafik 3'te Bahreyn'in 2020 yılında petrol dışı ihracatındaki başlıca ülkeler görülmektedir. En yüksek payı %22,4 ile Suudi Arabistan alırken, onu %8,7 payıyla BAE, %8,4 payıyla ABD, %6,7 payıyla Umman ve izlemektedir. Türkiye %2,9 payıyla 9. sıradadır. Bahreyn istatistiklerine göre 2020 yılında Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatı 185,4 milyon dolarken, Türkiye istatistiklerine göre bu rakam 177,9 milyon dolardır.

Grafik 3 : Bahreyn'in Petrol Dışı İhracatındaki Başlıca Ülkeler (2020 itibariyle % pay)

Kaynak: Bahrain Open Data Portal

3.2. Bahreyn'in İthalatı ve Türkiye'nin Pazar Payı

Tablo 8'de Bahreyn'in 2020 yılı itibariyle HS sınıflama sisteminde 8 basamaklı ürün bazında petrol dışı ithalat değerleri (ABD doları-ilk 30 ürün) ve bu ürünlerde Türkiye'nin pazar payı görülmektedir. Bahreyn'in en çok ithal ettiği ilk 10 üründen sadece "tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar" da ve "özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası)"nda %1'i aşan pazar payına sahiptir; ilkinde pazarın %1,3'ünü, ikincisinde %1,6'sını kontrol etmektedir. 2020 yılı itibariyle Bahreyn'in en çok ithal ettiği ilk 10 üründen 5'inde Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı sıfırdır. Bu ürünler alüminyum oksit, demir cevherleri, jipler (3000 cm³ üzeri), cep telefonları ve altın külçelerdir. Bahreyn'in ithalatında 20. sırada yer alan "tütün içeren sigaralar" da Türkiye pazarın %40'ına hakimdir.

Bahreyn'in ithalatındaki ilk 30 üründe Türkiye'nin 2020 yılında en yüksek pazar payına sahip olduğu ürünler, paylarına göre şöyle sıralanmaktadır : "tütün içeren sigaralar" (payı %40,3), "sıvı dielektrik transformatörleri;gücü>10000 kVA" (payı %4,7) "tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar" (payı %3,5), "demir-çelikten diğer inşaat aksami" (payı %1,7), "özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası)" (payı %1,6), "horoz ve tavukların parçalanmamış etler (dondurulmuş)" (payı %1,6).

Bu oranları Türkiye'nin Bahreyn'e en yüksek ihracat performansını gösterdiği 2018 yılında Bahreyn piyasasında en yüksek pazar payına sahip olduğu ürünlerle karşılaştırdığımızda ciddi pazar payı kayıpları açıkça gözlemlenebilir (parantez içindekiler 2018 yılı pazar payı): "sıvı dielektrik transformatörleri; gücü>10000 kva (%19,2), "demir/çelikten diğer inşaat-aksami" (%13,7), "kontrol-dağıtım tabloları (gerilim=<1000 v.)" (%6,8), "kontrol-dağıtım tabloları (gerilim>1000 v.)" (%6,6), "diğer motorlar için hava filtreleri" (%4,7), "diğer muslukçu eşyası, valfler vb." (%4,1), "izolasyonlu diğer bakır iletkenler (gerilim>1000 v.)" (%3,3), "demir cevherleri ve konsantreleri (ağlomere edilmemiş)" (%2,8).

Türkiye, diğer taraftan, horoz ve tavuk etlerinde, tedavide ve korunmada kullanılan ilaçlarda, jiplerde (1501-3000 cm³ arası) 2020 yılında 2018 yılına göre pazar payı artırılabilmiştir. Bu değişimin sebepleri ve Türkiye'nin ihracat performansının detayları bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

Tablo 8: Bahreyn'in İthalatı ve Türkiye'nin Pazar Payı (2020 yılı)

Ürün Kodu	Ürün Adı	Bahreyn'in Dünyadan İthalatı	Bahreyn İthalatında Payı	Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı	TR_BH İthalatından Pay
28182000	Aluminyum oksit (suni korendon hariç)	883.471.555	7,0	0	0,0
26011100	Demir cevherleri ve konsantreleri (ağlomere edilmemiş)	776.160.062	6,1	0	0,0
87032431	Jip; kıvılcım ateşlemeli (3000cm3 üzeri)	323.635.867	2,6	0	0,0
85171200	Hücresel ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonla	214.194.793	1,7	0	0,0
30049090	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar; dozlandırılmış, ambalajlanmış	158.608.578	1,3	2.063.301	1,3
71081210	Altın külçeler (diğer işlenmemiş şekillerde olanlar, para yerine kullanılmayan)	137.709.201	1,1	0	0,0
84195000	Isı değıştiriciler (eşanjörler)	131.509.283	1,0	24.881	0,0
87032331	Jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000cm3 arası)	123.042.876	1,0	641.368	0,5
87032311	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm3 arası	119.477.970	0,9	1.930.173	1,6
71131910	Altın mücevherci eşyası	115.137.717	0,9	540.708	0,5
27131100	Petrol koku (kalsine edilmemiş)	114.426.454	0,9	0	0,0
84091000	Hava taşıtlarının motor aksam-parçaları	108.867.321	0,9	17.079	0,0
84031000	Merkezi ısıtma kazanları	104.093.084	0,8	0	0,0
84158390	Soğutma tertibatı bulunmayan diğer klima cihazları	102.892.605	0,8	0	0,0
73089090	Demir/çelikten diğer inşaat-aksamı	100.108.608	0,8	1.714.892	1,7
84198900	Pastörize, kondanse etme vb. işler için cihaz, tertibat	93.453.078	0,7	1.524	0,0
84713000	Portatif nümerik otomatik bilgi işlem makineleri; ağırlık<10 kg	87.058.126	0,7	1.515	0,0
87032411	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 3000 cm3 üzeri	86.078.632	0,7	0	0,0
85176290	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina	85.144.156	0,7	11.444	0,0
24022010	Tütün içeren sigaralar	83.815.631	0,7	33.818.424	40,3
84119900	Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları	81.323.154	0,6	0	0,0
84818090	Diğer muslukçu eşyası	74.087.749	0,6	523.010	0,7
84111200	Turbojetler (> 25 kn fakat <= 44 kn)	71.104.121	0,6	0	0,0
85446010	İzolasyonlu diğer bakır iletkenler (gerilim>1000 v.)	70.099.285	0,6	4.553	0,0

10063000	Pirinç, yarı veya tam değirmenden geçmiş	67.438.958	0,5	20.561	0,0
27082000	Taşkömürü katranından/diğer mineral katranlardan elde edilen zift koku	66.959.746	0,5	0	0,0
85042300	Sıvı dielektrik transformatörleri;gücü>10000 kVA	63.366.259	0,5	2.981.877	4,7
30049010	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar; dozlandırılmış, ambalajlanmış	60.050.741	0,5	2.083.929	3,5
02071200	Horoz ve tavukların parçalanmamış etler (dondurulmuş)	55.904.563	0,4	870.583	1,6
84715000	Diğer nümerik bilgi işlem birimleri	55.871.935	0,4	2.955	0,0
28182000	Alüminyum oksit (suni korendon hariç)	883.471.555	7,0	0	0,0

Kaynak: Bahrain Open Data Portal

3.3. Türkiye-Bahreyn İkili Dış Ticareti

3.3.1. Toplam Rakamlar

Türkiye'nin Bahreyn ile 2003 yılından bu yana ikili ticareti Tablo 9'da görülmektedir. Türkiye Bahreyn ile ticaretinde genellikle fazla vermektedir; 2003 yılından bu yana sadece 3 yılda, 2006, 2007 ve 2014 yıllarında dış ticaret açığı verilmiştir. 2018 yılında ihracatta %31,3, ithalatta %0,05 artış yaşanmıştır. 2018 yılında dış ticaret fazlası 112 milyon dolara yaklaşmıştır. İhracattaki bu artış 2010 yılından sonra gözlemlenen en yüksek artışıdır. 2019 yılında 2018 yılına göre ihracatta %10,8 düşüş, ithalatta ise %2,7 artış yaşanmıştır. 2020 yılında ise Bahreyn'e ihracatımız %24,5 oranında ve ithalatımız %7,2 oranında azalmıştır. Bu azalışların detayları aşağıdaki bölümde incelenmektedir.

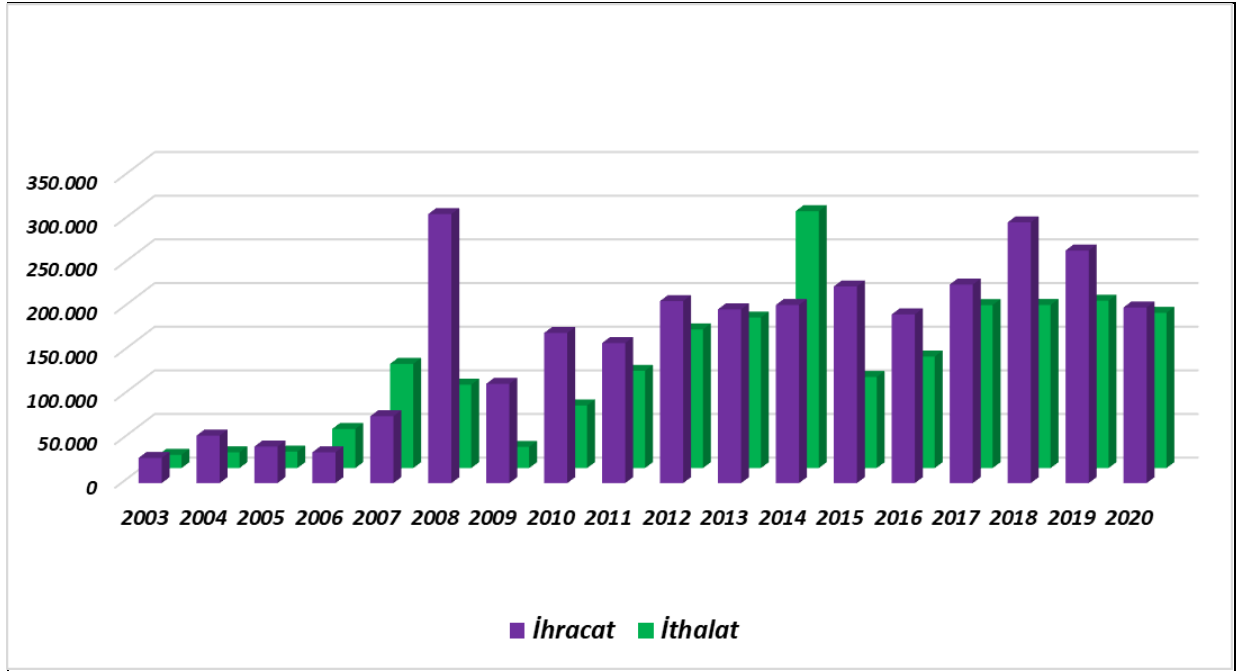
Tablo 9: Türkiye-Bahreyn İkili Dış Ticareti

Yıl	İhracat \$ / Bin	İhracat Değişim %	Genel İhracata Oranı %	İthalat \$ / Bin	İthalat Değişim %	Genel İthalata Oranı %	Hacim \$ / Bin	Denge \$ / Bin
2003	28.856	70,4	0,06	15.173	-20,1	0,02	44.029	13.683
2004	54.416	88,6	0,09	18.101	19,3	0,02	72.517	36.315
2005	41.915	-23,0	0,06	18.929	4,6	0,02	60.844	22.987
2006	35.303	-15,8	0,04	44.852	136,9	0,03	80.155	-9.549
2007	76.651	117,1	0,07	119.423	166,3	0,07	196.074	-42.772
2008	308.223	302,1	0,23	95.516	-20,0	0,05	403.740	212.707
2009	113.712	-63,1	0,11	24.289	-74,6	0,02	138.001	89.423
2010	172.024	51,3	0,15	71.682	195,1	0,04	243.706	100.342
2011	160.418	-6,7	0,12	111.454	55,5	0,05	271.872	48.965
2012	208.520	30,0	0,14	158.922	42,6	0,07	367.442	49.597

2013	199.065	-4,5	0,13	172.478	8,5	0,07	371.543	26.587
2014	204.085	2,5	0,13	294.342	70,7	0,12	498.428	-90.257
2015	225.296	10,4	0,16	104.471	-64,5	0,05	329.766	120.825
2016	193.281	-14,2	0,14	127.780	22,3	0,06	321.061	65.500
2017	227.469	17,7	0,14	186.751	46,2	0,08	414.221	40.718
2018	298.704	31,3	0,18	186.842	0,0	0,08	485.546	111.862
2019	266.453	-10,8	0,15	191.813	2,7	0,09	458.266	74.639
2020	201.214	-24,5	0,12	177.923	-7,2	0,08	379.137	23.291
2020 Ocak	18.519	-15,1	0,13	14.214	15,2	0,07	32.732	4.305
2021 Ocak	15.322	-17,3	0,10	8.632	-39,3	0,05	23.954	6.690

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Grafik 4 : Türkiye-Bahreyn İekli Dış Ticareti

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

3.3.2. Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı-Ürün Detayı-Yıllık Rakamlar (2019-2020 yılları)

Türkiye'nin Bahreyn'e olan ihracatı 2020 yılında 2019 yılına göre %24,5 oranında azalmıştır. Tablo 10'da Türkiye'nin Bahreyn'e 2020 yılında ihraç ettiği ilk 30 ürün 2019 yılıyla karşılaştırmalı olarak görülmektedir. "Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar"

ihracatı bir önceki yıla göre %62,2 düşüş göstermesine rağmen ilk sıradaki yerini korumaktadır. Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar” ihracatı %77 artışla ikinci sırada yer almıştır. Dördüncü sıradaki “sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler”in ihracatı %39,6 oranında düşmüştür. “Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları” %61,8 artışla beşinci sıradadır. “Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları” 2020 yılında bir önceki yıla göre %17,7 ihracat düşüşüne rağmen en çok ihraç ettiğimiz 7. ürün olmuştur. “Hava taşıtlarının aksam ve parçaları” ihracatı %29,7 artışla sekizinci sıradadır. “Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar” 9. sırada yer almakta olup ihracatı %11,1 düşmüştür. “İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler” %43,1 artış oranıyla 10. sıradadır.

Ayrıca 2020 yılında 2019 yılına göre değer bazında ihracatını en çok artıran ürünlerden “elektrik transformatörleri, statik konvertörler” ihracatındaki %370,7 artış, “ısı değişikliği yöntemi ile maddeleri işlemek için cihazlar, elektrikli olmayan şofbenler” ihracatındaki %291,6 oranındaki artış, “peynir” ihracatındaki %27,7 oranındaki artış ve “ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları”ndaki %38,1 artış dikkat çekmektedir. “Plastik, kauçuk sıvanmış, emdirilmiş elyaftan hazır giyim eşyası” 2019 yılında neredeyse hiç ihraç edilmemişken 2020 yılında 1,9 milyon civarında ihraç edilmiştir. Benzer şekilde “haşarat öldürücü, dezenfekte edici, zararlıları yok edici ürünler” ile “demir veya çelikten sıkıştırılmış veya sıvı hale getirilmiş gazlar için kaplar” 2019 yılında neredeyse hiç ihraç edilmemişken 2020 yılında sırasıyla 878 milyon dolar ve 749 milyon dolar civarında ihraç edilmiştir.

Birçok üründe gözlemlenen çok yüksek oranlı ihracat artışlarına rağmen 2020 yılında ihracatımızın 2019 yılına göre %24,5 oranında düşmesinde değer bazında şu mal grupları en yüksek etkiye sahip olmuştur : “tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar” (%62,2 düşüş), “demir cevherleri ve konsantreleri” (2019 yılında 5,7 milyon değerinde ihraç edilmişken 2020 yılında hiç ihraç edilmemiştir), “sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler” (%39,6 düşüş), “mücevherci eşyası” (%56,6 düşüş), “elektrik kontrol, dağıtım tabloları, panolar, konsollar, kabinler” (%85,3 düşüş), “demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatta kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelik” (%62 düşüş), “petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar” (%72,9 düşüş), “pusulalar; diğer seyrüsefer alet ve cihazları” (%45,3 düşüş), “alüminyumdan inşaat ve inşaat aksamı (köprüler, köprü aksamı, kuleler, pylonlar, ayaklar, sütunlar)” (%84,2 düşüş) “elektrik enerjisi üretim (elektrojen) grupları ve rotatif elektrik konvertörleri” (%83 düşüş), “binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar” (%35,6 düşüş),” diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları” (%17,7 düşüş).

İnşaat malzemeleri ve inşaat ile ilgili makina kalemlerinde 2017-2018 yıllarında gözlemlenen çok yüksek oranlı ihracat artışlarının 2019 ve 2020 yıllarında yüksek oranlı düşüşlere dönmesinin büyük ölçüde iki Türk firması TAV ve GAMA ile onların yürüttüğü projelerde taşeron olarak çalışan diğer Türk firmalarının faaliyetlerinden kaynaklandığı gözlemlenmektedir. TAV ve GAMA 2016 yılında birer büyük proje almış (TAV havaalanı genişleme projesini, GAMA ise Alba için santral projesini ortaklarıyla beraber üstlenmiştir), proje süresince kendileri ve beraber çalıştıkları Türk firmaları Türkiye’den büyük rakamlara ulaşan inşaat malzemeleri ve makinaları almıştır. 2019 yılından itibaren her ikisinin de üstlendikleri projelerini tamamlamaya yaklaşmalarının, GAMA’nın projesini 2020 yılı başında bitirmiş olmasının, TAV’ın ise projesini 2021 yılının ilk aylarında bitirme aşamasında olmasının inşaat malzemeleri ve çeşitli elektrikli makinalar ihracatı üzerindeki olumsuz etkileri sürmektedir. Diğer taraftan, diğer birçok kalemde bu durumu telafi edecek ihracat artışları olmuştur. Bahreyn’e ihracatımızın 2020 yılında gösterdiği %24,5 oranındaki düşüşte sigara ihracatındaki azalış en önemli

sebeptir. 2020 yılı ihracat rakamı bir önceki seneye göre yaklaşık 65,2 milyon dolar daha azdır; buna karşılık sadece sigaradaki ihracat azalışı yaklaşık 40,1 milyon dolardır. Bu da sigara dışı ihracattaki düşüşün, epey daha küçük oranda, %12,4 civarında kaldığı anlamına gelmektedir.

Tablo 10: Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatında ilk 30 ürün (2020 -2019)

Ş		2019	2020	
Ürün Kodu	GTİP DÖRTLÜ ADI	IHRACAT	IHRACAT	Değişim (%)
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	64.528.169	24.409.530	-62,2
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	8.386.562	14.848.358	77,0
9999	Başka yerde sınıflanmayan ürünler	285.000	8.224.750	2785,9
9013	Sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler	12.270.646	7.407.366	-39,6
0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	4.292.172	6.945.113	61,8
9999	Başka yerde sınıflanmayan ürünler	5.600.000	6.351.100	13,4
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	7.697.859	6.336.382	-17,7
8803	88.01 ve 88.02 pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	4.557.876	5.912.245	29,7
6802	Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan taşı hariç), mozik için küp şeklinde taşlar	4.302.031	3.824.138	-11,1
8544	İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik	2.650.792	3.792.551	43,1
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	4.638.141	3.696.606	-20,3
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler	775.741	3.651.729	370,7
0406	Peynir ve pıhtılaştırılmış ürünler	2.614.139	3.339.525	27,7
7113	Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallere veya kıymetli metallere kaplama metallere)	7.658.830	3.327.325	-56,6
9014	Pusulalar; diğer seyrüsefer alet ve cihazları	5.187.001	2.836.082	-45,3
8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	4.320.085	2.781.712	-35,6
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	2.921.380	2.543.572	-12,9
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	1.842.131	2.543.192	38,1
6210	Plastik, kauçuk sıvanmış, emdirilmiş elyaftan hazır giyim eşyası	2.774	1.956.252	70421,0
8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	2.087.595	1.844.888	-11,6
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.	3.176.112	1.840.645	-42,0

7321	Demir veya çelikten sobalar, mutfak soba ve ocakları, barbekü, mangal, gaz ocakları vb	1.335.141	1.833.540	37,3
3302	Sanayide ve içecek imalinde hammadde veya koku verici maddeler ve karışımlar	2.315.164	1.671.409	-27,8
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	2.700.599	1.636.182	-39,4
3812	Vulkanizasyon çabuklaştırıcı, kauçuk/plastik için plastifiyan bileşikler, oksidasyonu önleyici	1.009.095	1.584.189	57,0
7308	Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı, inşaatla kullanılmak üzere hazırlanmış demir veya çelik	4.145.061	1.577.140	-62,0
8419	Isı değişikliği yöntemi ile maddeleri işlemek için cihazlar, elektrikli olmayan şofbenler veya depolar	401.388	1.571.738	291,6
3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, diğer kapama malzemeleri	1.878.142	1.481.840	-21,1
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamülleri, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç	1.481.587	1.478.601	-0,2
7326	Demir veya çelikten diğer eşya	1.460.179	1.376.315	-5,7

3.3.3. Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı-Ürün Detayı-Aylık Rakamlar (2021 Ocak-2020 Ocak)

Türkiye'nin Bahreyn'e olan ihracatı 2021 Ocak ayında 2020 yılının Ocak ayına göre %17,3 oranında azalmıştır. Tablo 10'da Türkiye'nin Bahreyn'e 2021 Ocak döneminde ihraç ettiği ilk 30 ürün görülmektedir. "Elektrik transformatörleri, statik konvertörler ve endüktörler" geçen yıl Ocak ayında neredeyse hiç ihraç edilmemişken bu yılın Ocak ayında yaklaşık 2,2 milyon dolar ihracatıyla ilk sıraya yerleşmiştir. İkinci sıradaki "tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar" da %402 gibi çok yüksek bir ihracat artışı gözlemlenmektedir. Geçen yılların en çok ihraç edilen ürünü "tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar" ihracatının %585 oranında artırmış olmasına rağmen üçüncü sıraya gerilemiştir. "Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları" %86,2 ihracat artışıyla dördüncü sıradadır. "Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları" da geçen yıl Ocak ayında neredeyse hiç ihraç edilmemişken bu yıl Ocak ayında 632 bin dolar civarında ihraç edilerek beşinci en çok ihraç edilen ürün olmuştur.

"Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları" ihracatı %305,5 artışla altıncı sıraya, "diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları" %55 artışla yedinci sıraya, "oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları" %46,7 artışla sekizinci sıraya yerleşmiştir.

Ayrıca "ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları", "plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, diğer kapama malzemeleri", "diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları", "vulkanizasyon çabuklaştırıcı, kauçuk/plastik için plastifiyan bileşikler", "seramikten döşeme/kaplama karoları, kaldırım taşları, mozaik küpler, vb. ve bitirme seramikleri" ihracatını çok yüksek oranda artıran sektörler olmuştur.

Birçok üründe gözlemlenen çok yüksek oranlı ihracat artışlarına rağmen 2021 Ocak-2020 Ocak döneminde ihracatımızın %17,3 oranında düşmesinde şu mal grupları en yüksek etkiye sahip

olmuştur : “sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler”, “mücevherci eşyası ve aksamı”, “hava taşıtlarının aksam ve parçaları”, “pusulalar; diğer seyrüsefer alet ve cihazları”, “santrifüjler; sıvıların veya gazların fiitre edilmesine veya arıtılmasına mahsus makina ve cihazlar”, “kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.”.

Tablo 10: Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatında ilk 30 ürün (2021 Ocak -2020 Ocak)

Ş		2021 Ocak	2020 Ocak	
Ürün Kodu	GTİP Dörtlü Adı	IHRACAT	IHRACAT	Değişim (%)
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler (örneğin; redresörler) ve endüktörler	2.303	2.174.911	94338,2
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	373.834	1.876.579	402,0
2402	Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	169.047	1.158.532	585,3
0407	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	601.191	1.119.598	86,2
8418	Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	20.280	631.863	3015,7
5702	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	152.906	620.085	305,5
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	338.854	525.092	55,0
9401	Oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	282.792	414.897	46,7
1512	Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	141.478	383.794	171,3
6802	Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar (kayagan taşı hariç), mozik için küp şeklinde taşlar	279.555	328.808	17,6
3923	Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, diğer kapama malzemeleri	72.760	311.209	327,7
3812	Vulkanizasyon çabuklaştırıcı, kauçuk/plastik için plastifiyan bileşikler, oksidasyonu önleyici	80.425	263.237	227,3
1806	Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarları	198.027	241.350	21,9
0406	Peynir ve pıhtılaştırılmış ürünler	211.246	220.609	4,4
1704	Kakao içermeyen şeker mamulleri (beyaz çikolata dahil)	179.194	191.058	6,6
0805	Turunçgiller (taze/kurutulmuş)	114.926	172.291	49,9
4411	Ağaçtan veya diğer odunsu maddelerden lif levhalar	162.477	161.292	-0,7
6907	Seramikten döşeme/kaplama karoları, kaldırım taşları, mozaik küpler, vb.ve bitirme seramikleri	10.465	144.127	1277,2
7323	Demir veya çelikten sofrta, mutfak veya diğer ev işlerinde kullanılan eşya ve aksamı, yün, sünger	7.321	134.707	1740,0
3302	Sanayide ve içecek imalinde hammadde veya koku verici maddeler ve karışımlar	164.793	133.917	-18,7
0207	Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı	45.355	133.076	193,4

	(taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)			
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamülleri, hosti, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç	188.027	128.674	-31,6
8703	Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	336.927	107.709	-68,0
8481	Borular, kazanlar, tanklar, depolar ve benzeri diğer kaplar için musluklar, valfler (vanalar) vb	81.964	105.135	28,3
8701	Traktörler		100.090	
3307	Tıraş müstahzarları, vücut deodorantları, banyo müstahzarları, tüy dökücüleri, vb.	890	96.563	10749,8
8428	Kaldırma, elleçleme, yükleme, boşaltma makinaları (asansörler, yürüyen merdivenler, konveyörler)	190.287	92.520	-51,4
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	310.314	84.844	-72,7
6204	Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.	470.465	81.900	-82,6
3816	Ateşe dayanıklı çimentolar, harçlar, betonlar vb. Karışımlar	84.859	80.968	-4,6

3.3.4. Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı-Ürün Detayı-Yıllık Rakamlar (2020 -2019)

Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatında ilk 15 ürün Tablo 12'de 2020 yılı ve 2019 yılı karşılaştırılarak verilmiştir. 2020 yılında Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatı bir önceki yıla göre %7,2 oranında azalmıştır. İlk sıradaki işlenmemiş alüminyum Bahreyn'den toplam ithalatımızın yaklaşık %83,6'sını oluşturmaktadır; 2019 yılına göre ithalatı %5,3 azalmıştır. "Alüminyum saclar, levhalar, şeritler" %175,9 ithalat artışıyla ikinci sıraya yerleşmiştir. Üçüncü sıradaki "petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar"da %15,2 ithalat düşüşü gözlemlenmektedir. Dördüncü sıradaki "hava taşıtlarının aksam ve parçaları" 2019 yılında 600,5 bin dolar gibi düşük bir değerde ithal edilmişken 2020 yılında 3,2 milyon dolar civarında ithal edilmiştir. Beşinci sıradaki "diğer deniz taşıtları" 2019 yılında hiç ithal edilmemişken 2020 yılında 2,6 milyon dolar tutarında ithal edilmiştir. Altıncı sıradaki "suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit" in ithalatı %42,7 oranında azalmıştır. Yedinci sıradaki "plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)"da ithalat düşüşü %33,1'dir. Sekizinci sıradaki "turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri 2019 yılında hiç ithal edilmemişken 2020 yılında 1,43 milyon dolar civarında ithal edilmiştir.

2020 yılında birçok ithalat kaleminde ise önemli düşüşler yaşanmıştır. Değer bazında ithalatı en çok düşen sektörler sırasıyla : "işlenmemiş alüminyum"(%5,3 düşüş), "pamuklu mensucat (pamuk oranı < % 85 olan)" (%99,5 düşüş), "pamuklu mensucat (ağırlık itibarıyla % 85 veya daha fazla pamuk içeren)" (%98,8 düşüş), "suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit" (%42,7 düşüş), "petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar" (%15,2 düşüş), "plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)" (%33,1 düşüş) olarak sıralanmaktadır.

Tablo 12: Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatında ilk 15 ürün (2020 -2019)

Ş	2019	2020
---	------	------

Ürün Kodu	GTİP Dörtlü Adı	İTHALAT	İTHALAT	Değişim (%)
7601	İşlenmemiş alüminyum	157.102.005	148.822.445	-5,3
7606	Alüminyum saclar, levhalar, şeritler (kalınlığı 0,2 mm. yi geçenler)	2.690.401	7.423.250	175,9
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	6.777.005	5.749.545	-15,2
8803	88.01 ve 88.02 pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları	600.564	3.216.022	435,5
8906	Diğer deniz taşıtları		2.605.900	
2818	Suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit	4.546.515	2.605.100	-42,7
3920	Plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)	2.363.983	1.581.431	-33,1
8411	Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri		1.433.542	
5205	Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (ağırlık itibariyle pamuk oranı >=%85 ve perakende olarak satılacak)	1.244.495	1.359.005	9,2
7019	Cam lifleri (cam yünü dahil) ve bunlardan eşya (iplik, dokunmuş mensucat gibi)	870.472	1.095.297	25,8
2826	Florürler, florslikatlar, floraluminatlar ve diğer kompleks flor tuzları	6.121	402.799	6480,6
7602	Alüminyum döküntü ve hurdaları	264.058	297.144	12,5
8480	Metal dökümhaneleri için dereceler; döküm plakaları; döküm modelleri; metaller, karbürler, cam, plastik		276.623	
9403	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	18.139	141.806	681,8
5209	Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gr. ı geçen)	7.086.898	87.313	-98,8

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (birim: cari ABD Doları)

3.3.5. Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı-Ürün Detayı-Aylık Rakamlar (2021 Ocak -2020 Ocak)

Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatında ilk 15 ürün Tablo 12'de 2021 yılının Ocak ayı ve 2020 yılının Ocak ayı karşılaştırılarak verilmiştir. 2021 yılının Ocak ayında 2020 yılının Ocak ayına göre Türkiye'nin Bahreyn'den ithalatı %39,3 oranında azalmıştır. İlk sıradaki işlenmemiş alüminyum ithalatı Ocak ayında %37,7 azalmasına rağmen Bahreyn'den en çok ithal ettiğimiz ürün olmuş ve toplam ithalatımızın yaklaşık %90,4'ünü oluşturmuştur. İkinci sıradaki "petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar"da %107,4 ithalat artışı gözlemlenmektedir. "Suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit" %18,5 ithalat artışıyla üçüncü sıraya yerleşmiştir. Dördüncü sıradaki "plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye" ithalatında %13,4 artış vardır. "Cam lifleri (cam yünü dahil) ve bunlardan eşya" %273,9 ihracat artışıyla beşinci sıradadır. Diğer kalemlerdeki ithalatımız çok düşük seviyelerdedir.

2021 yılının ilk ayında geçen yılın ilk ayına göre yaşanan %39,3'lük düşüşün tamamına yakını "işlenmemiş alüminyum" ithalatındaki yüksek oranlı azalıştan kaynaklanmıştır; Bahreyn'den toplam ithalatımızdaki aylık düşüş 5,6 milyon dolar civarındayken işlenmemiş alüminyum ihracatındaki düşüş

4,7 milyon dolardır. Ayrıca : “pamuk ipliği (ağırlık itibariyle pamuk oranı >=%85)”, “alüminyum saclar, levhalar, şeritler”, “pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren)”, “hava taşıtlarının aksam ve parçaları” “selüloz ve kimyasal türevleri” en çok düşüş gösteren kalemlerdir.

Tablo 12: Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatında ilk 15 ürün (2021 Ocak- 2020 Ocak)

Ş		2021 Ocak	2020 Ocak	
Ürün Kodu	GTİP Dörtlü Adı	İTHALAT	İTHALAT	Değişim (%)
7601	İşlenmemiş alüminyum	12.538.789	7.808.710	-37,7
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	201.908	418.694	107,4
2818	Suni korundum, alüminyum oksit ve alüminyum hidroksit	148.175	175.625	18,5
3920	Plastikten diğer levha, plaka, şerit, film, folye (gözeneksiz)	120.264	136.359	13,4
7019	Cam lifleri (cam yünü dahil) ve bunlardan eşya (iplik, dokunmuş mensucat gibi)	12.179	45.539	273,9
9405	Diğer aydınlatma cihazları, ışıklı panolar, ışıklı tabelaları ve benzer eşya ve bu eşyanın aksam ve parçaları		14.828	
7606	Alüminyum saclar, levhalar, şeritler (kalınlığı 0,2 mm. yi geçenler)	164.540	11.108	-93,2
6404	Dış tabanı kauçuk, plastik, tabii veya terkip yoluyla elde edilen kösele ve yüzü dokumaya elverişli		4.814	
8525	Radyo veya televizyon yayınlarına mahsus verici cihazlar, televizyon kameraları, dijital ve görüntü		4.020	
6403	Dış tabanı kauçuktan, plastik maddeden, tabii veya terkip yoluyla elde edilen köseleden ve yüzü deri		2.347	
8526	Radars cihazları, telsiz seyrüsefer yardımcı cihazları		1.430	
9102	Kol saatleri, cep saatleri ve diğer saatler (zaman ölçen sayaçları dahil)		1.092	
9018	Tıpta, cerrahide, dişçilikte ve veterinerlikte kullanılan alet ve cihazlar		1.032	
8528	Monitörler ve projektörler, televizyon alıcı cihazları		902	
6402	Dış tabanı ve yüzü kauçuk veya plastik maddeden olan diğer ayakkabılar		862	

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (birim: cari ABD Doları)

4. Fuarlar

Ticaret Bakanlığınca, 2019 yılında Bahreyn'de düzenlenen 5 fuar Bireysel Katılımı Desteklenen Fuarlar listesine alınmıştır. 2020 yılında bireysel katılımı desteklenecek fuarların da olması planlanmaktaydı; ancak korona virüs salgını sebebiyle Bahreyn'deki fuarlar 2020 yılı sonuna kadar iptal edilmiştir. 2021 yılında son çeyrekte bazı fuarların gerçekleştirilebileceği tahmin edilmektedir. Bahreyn'deki fuarlara katılmak isteyen firmalarımız kayıtlı oldukları İhracatçı Birlikleri aracılığıyla bireysel katılım desteği için Ticaret Bakanlığına başvurabilir. Bahreyn küçük bir ülkedir ve ticari ilişkilerde yüz yüze görüşmeler önemlidir. Korona virüs salgını sonrasında firmalarımızın fuarlara katılmaları faydalı olacaktır.

Tablo 6: 2019 Yılında Bireysel Katılımın Desteklendiği Fuarlar

FUAR	BAŞLANGIÇ	BİTİŞ	KONU
BAHRAIN INTERNATIONAL GARDENING SHOW - BIGS	20.02.2019	24.02.2019	ÇİÇEKÇİLİK/PEYZAJ
BIDEC 2019	28.10.2019	30.10.2019	SAVUNMA SANAYİ
JEWELLERY ARABIA BAHRAIN	19.11.2019	23.11.2019	MÜCEVHERAT
ARABAL	19.11.2019	21.11.2019	ALÜMİNYUM
CHOCOLATE AND COFFEE EXPO 2019	4.12.2019	7.12.2019	KAHVE VE ÇİKOLATA

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

Bahreyn'deki fuarların listesine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilir:

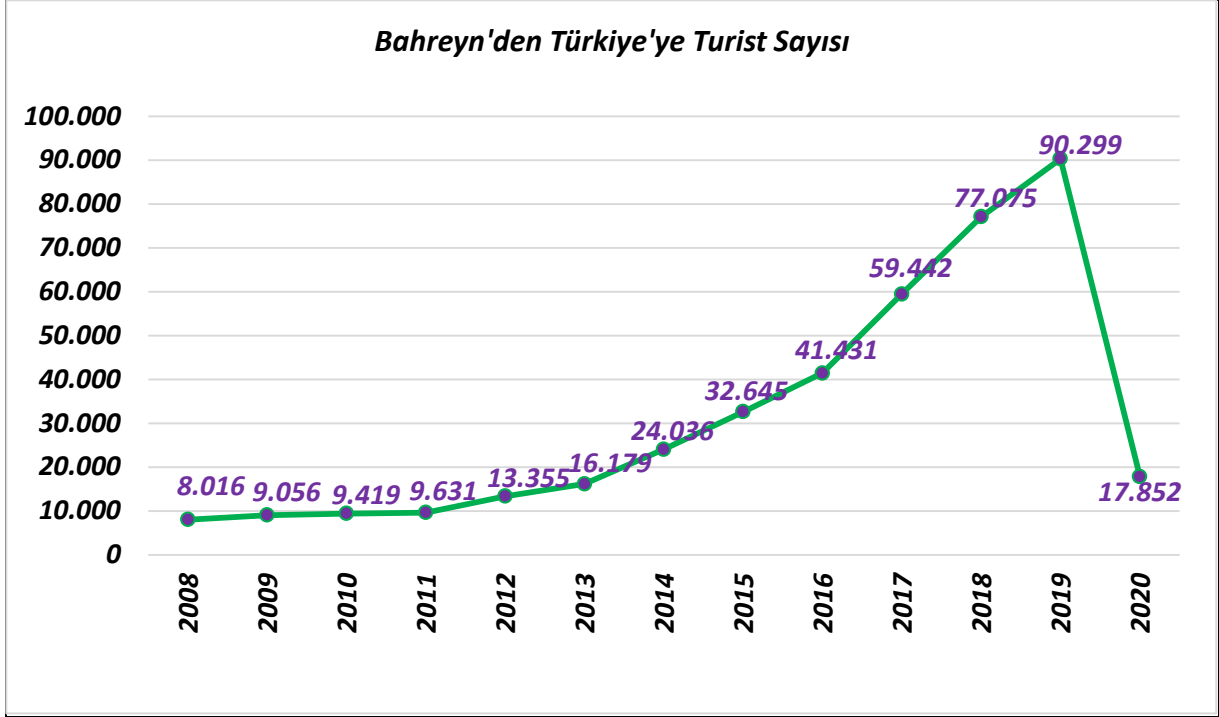
<http://www.btea.bh/event-listing>

5. Turizm

Bahreyn'den ülkemize gelen turist sayısında özellikle 2012 yılından bu yana yaşanan keskin artış dikkat çekmektedir. 2017 yılında ziyaretçi sayısı 59,4 bin olup, 2018 yılında 77 bini aşmıştır. 2019 yılında ise Türkiye'ye gelen Bahreyn'li turist sayısı 2018 yılına göre %17,2 oranında yükseliş göstererek 90,3 bine ulaşmıştır. 2020 yılında ise korona virüs salgını sebebiyle Türkiye'ye giden Bahreyn'li turist sayısı çok azalmıştır; 17.852 kişide kalmıştır. Bu durum turist sayısında 2020 yılında %80,2 düşüşe işaret etmektedir. 2021 yılının Ocak ayında ise sadece 527 kişi Türkiye'ye gitmiştir; bu rakam 2020 Ocak ayında 11.224 kişiydi.

Yıllar	Bahreyn'den Türkiye'ye Gelen Ziyaretçi Sayısı
2008	8.016
2009	9.056
2010	9.419
2011	9.631
2012	13.355
2013	16.179
2014	24.036
2015	32.645
2016	41.431
2017	59.442
2018	77.075
2019	90.299
2020	17.852
2021 Ocak	527

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı

6. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bahreyn vatandaşları arasında Türkiye algısının iyi olduğu gözlemlenmektedir. Bahreyn'li iş insanları Türkiye'yi sevmekte ve iş yapmak istemektedir. Türkiye'ye gelen Bahreyn'li turist sayısı son yıllarda (korona salgınına kadar) çok yüksek oranda artmıştır. Bu, ticareti de olumlu etkilemekteydi. Türk dizileri ülkede çok sevilmektedir. Türk ürünleri, Bahreyn'de özellikle gıda, giyim ve mobilya gibi alanlarda ilgi görmekte ve beğenilmektedir. Ülkede 10'dan fazla Türk restoranı vardır ve korona salgını öncesinde çok ilgi görmekteydi; hafta sonları birçoğunda yer bulunamamaktaydı. Çok sayıda Türk giyim markası büyük alış-veriş merkezlerinde franchise vermiştir.

Türkiye özellikle katma değeri daha yüksek, teknolojik ürünlerde iki üç yıl öncesine kadar Bahreyn piyasasında hiç yokken son yıllarda piyasaya girmeye başlamıştır. Daha önceki dönemlerde ihrac edilmeyen klimalar, makinalar, otomotiv ürünleri gibi katma değeri daha yüksek ürünlerde de Türkiye son üç yılda ihracat yapmaya başlamıştır.

Bahreyn'in ticaret rejimi liberal, gümrük vergileri düşüktür. Son dönemde ülkeyle aramızda siyasi sorunlar olmakla beraber firmalarımızdan ülkenin bürokrasisi, gümrük işlemleri vs. hakkında şikâyet gelmemektedir.

Ülkenin Türkiye için arz ettiği potansiyel mevcut durumun çok üstünde; Türkiye'nin ülkeye ihracatı potansiyelinin çok altındadır. Bahreyn'in en çok ithal ettiği pek çok üründe Türkiye yüksek rekabet gücüne sahip olduğu halde ihracatı düşük miktarlardadır. Ticari ilişkilerin gelişmesi için korona salgını sonrasında heyetlere ve fuarlara katılımın önemli olduğu düşünülmektedir.

2019 yılının son çeyreğinde Ticaret Müşavirliğimizce iki önemli heyet organizasyonu yapılmıştır. Bunlardan ilki 2-4 Ekim 2019 tarihleri arasında Fırat Kalkınma Ajansı organizasyonu ile gerçekleştirildiğimiz Bahreyn İş Adamları Derneği heyetinin Malatya-Elâziğ ziyareti ve kapsamında düzenlenen iş görüşmeleridir. İkinci önemli etkinlik ise 2-5 Kasım 2019 tarihleri arasında Türkiye

İhracatçılar Meclisi organizasyonu ile Türkiye’den Bahreyn’e düzenlenen ticaret heyetidir. Her iki heyet de çok güzel ve verimli geçmiştir. Bahreyn piyasasıyla ilgilenen firmalarımızın korona salgını sonrasında bu tür heyetlere katılması önerilmektedir.

Korona virüs krizi döneminde Ticaret Bakanlığımız ve Müşavirliğimizce sanal toplantılara ve iş görüşmelerine ağırlık verilmektedir. Ticaret Bakanlığının desteğiyle Türkiye İhracatçılar Meclisi ve çeşitli İhracatçı Birlikleri sanal ticaret heyetleri düzenlemektedir. Bu kapsamda Körfez ülkelerine yönelik olarak İDDMİB (İstanbul Demir ve Demir Dışı Metaller İhracatçıları Birliği) tarafından 23-25 Haziran 2020 tarihleri arasında “Demir ve Demir Dışı Metaller Ticaret Heyeti” ve İMİB (İstanbul Mineral İhracatçıları Birliği) tarafından 14-24 Eylül 2020 tarihleri arasında “Doğal Taş Sektörü Ticaret Heyeti” düzenlenmiştir. Ege İhracatçı Birlikleri 15 Şubat - 18 Şubat 2021 tarihleri arasında; 5 Körfez ülkesine (Katar, Bahreyn, BAE, Kuveyt, Umman) yönelik olarak “Doğal Taş Sanal Ticaret Heyeti” düzenlemiştir. Söz konusu heyetlere katılan Türk firmaları sanal heyetlerin ihracatlarını artırmada olumlu etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca 24 Haziran 2020’de DEİK Türkiye-Bahreyn İş Konseyi organizasyonu ile, DEİK Türkiye Bahreyn İş Konseyi-Bahreyn Sanayi ve Ticaret Odası Sanal Heyeti ve beraberinde iş görüşmeleri düzenlenmiştir. Görüşmeler gayet verimli geçmiştir.

Bahreyn ile aramızdaki halihazırdaki sorun vize krizidir. 18 Aralık 2019 tarihinden itibaren Bahreyn Türk vatandaşlarına kapıda vize alma uygulamasına son vermiş ve vatandaşlarımızı e-vize başvurusuna yönlendirmeye başlamıştır. O tarihten sonra da açıklamadıkları bir sebeple e- vize vermekte güçlükler çıkarmış; vatandaşlarımızın vize başvurularını çok büyük çoğunlukla reddetmiştir. Sonrasında ise korona virüs salgını ortaya çıkmış, geliş-gidişler durmuştur.

Diğer taraftan gerek vize krizi, gerek korona virüs sorunu kaynaklı olarak Türkiye-Bahreyn ikili ticaretinde herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Gümrüklerde yapılan muamele vs. konusunda vatandaşlarımızdan şikâyet gelmemektedir. Türkiye’den ithalat yapan Bahreyn firmalarıyla yaptığımız görüşmelerde Türkiye ile ticari ilişkilerinde bir sorun yaşamadıkları bilgisi edinilmiştir. Limanlar, Kral Fahd Köprüsünden yük taşımacılığı ve hava kargo işlemeye devam etmektedir. Bahrain Gümrük İdaresi, ayrıca ticareti kolaylaştırıcı önlemler almaya çalışmaktadır; ürünlerin gümrük işlemlerinin çevrimiçi yapılabilmesine başlanmıştır. Bunun yanı sıra Türk havayolları da Bahreyn’e kargo seferlerini artırmıştır.

EK: Bahreyn'in En Çok İthalat Yaptığı Ülkelerden

ABD ve Çin Karşısında Türkiye'nin Durumu

Bahreyn'in ithalatında Çin ve ABD önemli paya sahiptir. Bu ekte aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- Bahreyn coğrafi olarak bu kadar uzaktaki ülkelerden ne almaktadır?
- Bu ürünlerde Türkiye'nin piyasadaki durumu nedir?
- Hangi ürünlerde Türkiye'nin, ABD veya Çin'in yerine tedarikçi olarak geçme potansiyeli vardır?

Tablo E1'de Bahreyn'in Çin'den 2020 yılında en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye'nin bu ürünlerde Bahreyn piyasasındaki durumu yer almaktadır.

Bahreyn'in Çin'den en çok ithal ettiği ilk 15 üründen (kablosuz telefonlar, portatif bilgi işlem makineleri, kok, ses, görüntü/diğer bilgileri almak, çevirmek, vs için makinalar, elektrotlar, yüz maskeleri, klima cihazlarının aksam ve parçaları, gaz, petrol sondajında kullanılan borular, klima cihazları, diğer giyim eşyası, telefon aksam ve parçaları, silisyum, gaz, petrol boru hatlarında kullanılan diğer borular, soğutma/ısıtma çevrimli klimalar, televizyon alıcıları) ikisi hariç diğerlerinde Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı sıfır veya sıfıra yakındır. İlk 15 üründe sadece klima cihazlarının aksam ve parçaları ve diğer giyim eşyasında Türkiye Bahreyn piyasasına ihracat yapmaktadır; ancak bu

kalemlerde de yapılan ihracat Çin'in yaptığından çok altındadır. Çin'in son yıllarda artık ucuz iş gücüne dayalı katma değeri düşük ürünleri üreten ve fiyat rekabetiyle bu ürünlerini pazarlayan bir ülke olmaktan çıkmaya başladığını ve birçok ülkeye yüksek teknoloji ürünleri ihraç ettiğini görüyoruz. Bahreyn piyasasına da en çok sattığı ürünler yüksek teknolojili ürünlerdir. Çin'in Bahreyn'e en çok sattığı ilk on beş ürün içinde klimalarda ve klima aksam ve parçalarında Türkiye'nin dünya piyasalarında rekabet gücü vardır ve 2017-2018 yıllarında bu ürünlerde Türkiye Bahreyn'e önemli miktarlarda ihracat yapmıştır. Bunun en önemli sebebi iki Türk firması TAV ve GAMA'nın Bahreyn'de proje üstlenmeleri ve hem çeşitli inşaat malzemelerinde hem de birçok makinada Türkiye'den alım yapmasıydı. Ancak GAMA'nın işini tamamlaması, TAV'ın da tamamlamak üzere olması sebebiyle bu ürünlerde 2019 ve 2020 yıllarında ciddi ihracat düşüşleri yaşanmıştır. Yine ilk 15'teki ürünlerden gaz ve petrol boru hatlarında kullanılan borularda da Türkiye'nin rekabet gücü vardır ancak Bahreyn piyasasında varlık gösterememektedir. Salgın koşullarına bağlı olarak Çin'den büyük miktarlarda maske alındığı görülmektedir; 2020 yılında Bahreyn'in 41,6 milyon dolarla Çin'den en çok ithal ettiği 6. ürün olmuştur. Türkiye'nin bu alanda önemli üretim kapasiteleri olmasına rağmen Bahreyn'e ihracatı çok düşük seviyede kalmıştır.

Çin'in Bahreyn'e en çok ihraç ettiği 15. ürün televizyon alıcıları Türkiye'nin dünya piyasalarında rekabet gücüne sahip olmasına rağmen Bahreyn piyasasında yer edemediği bir diğer üründür. Türk oto yedek parça sektörü de çok gelişmiş ve dünya çapında rekabet gücüne sahip olduğu halde henüz Bahreyn piyasasına girememiştir; piyasanın birçok kesiminde Çin hakimdir. Örneğin otomobil dış lastiğinde Çin'in 2020 yılında Bahreyn'e ihracatı 13,5 milyon dolar civarındayken Türkiye'ninki sadece 278 bin dolardır.

Yine Çin'in Bahreyn'e ihracatında 18. sırada yer alan "diğer elektrik lambaları, aydınlatma cihazları" ile 19. sırada yer alan "diğer vana ve musluklar" da Türkiye'nin dünya piyasalarında rekabet gücüne sahip olduğu ürünlerdendir; esasen Bahreyn'e de 2020 yılında sırasıyla 283 bin dolar ve 523 milyon dolar tutarlarında ihraç etmiştir. Ancak Çin'e kıyasla pazar payı çok düşüktür.

Türkiye "özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası)"da büyük Avrupa markalarının üretim üssüdür ve dünya piyasalarında rekabet gücü yüksektir. Bu ürünlerde Bahreyn piyasasına ihracatımız özellikle 2017'den bu yana çok hızlı artmaktadır. 2019 yılında bu sektörün Bahreyn'e ihracatı 4,6 milyona ulaşmıştı; ancak yine de hala Çin'in 13,1 milyon dolarlık ihracatının oldukça gerisindeydi. 2020 yılında ise Çin'in bu üründeki ihracatı 11 milyona gerilerken, Türkiye'nin ihracatı çok daha yüksek oranda gerileyerek 1,9 milyon dolarda kalmıştır.

Kadın/kız çocuk için elbiseler, paltolar, diğer giyim eşyaları vb. ürünlerde de Çin'in Bahreyn'e ihracatı Türkiye'nin çok üzerindedir. Gerçi, Türk ürünleriyle Çin ürünleri giyim sektöründe farklı segmentlere hitap etmektedir; Çin giyim ürünleri geliri düşük kesimlere yönelik iken Türk ürünleri daha kalite ve tasarımıyla daha üst gelir segmentlerini hedeflemektedir. Benzer şey mobilya için geçerlidir. "Ahşap iskeletli oturmaya mahsus içleri doldurulmuş, kaplanmış diğer mobilyalar"da Çin'in Bahreyn'e ihracatı 2019 yılında 10,3 milyon dolarken Türkiye'nin ihracatı 2,1 milyon dolardı. 2020 yılında ise bu üründe Çin 9,9 milyon dolar ihracat yaparken Türkiye'nin ihracatı 2,3 milyon dolar olmuştur. İlk 40 üründe Türkiye'nin ihracatının Çin'in ihracatına en yakın seviyede olduğu ikinci üründür. Mobilyada da Türk ürünleri kalite ve tasarımıyla beğenilmekte ve Çin ürünlerinden daha yüksek fiyatlara alıcı bulmaktadır. Türkiye'nin ihracatının Çin'in ihracatına en yakın seviyede olduğu ürün ise "demir/çelikten diğer inşaat-aksam"dır; Çin'in bu üründe Bahreyn'e 2020 yılı ihracatı 5,7 milyon dolarken Türkiye'nin ihracatı 1,7 milyon dolardır.

Türk firmaları için Bahreyn henüz keşfedilmemiş bir pazardır. Türkiye Çin'in Bahreyn'e en çok ihraç ettiği ilk 40 ürünün büyük bir kısmında ciddi rekabet gücüne sahiptir. Firmalarımız kur avantajından, coğrafi ve kültürel yakınlığın sağladığı avantajlardan faydalanarak birçok üründe Çin'den pazar payı alma imkânına sahip olabilirler.

Tablo E1: Bahreyn'in Çin'den en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı (2020)

HS Kodu	Ürün Adı	Çin'den İthalat	Türkiye'den İthalat
85171200	Hücreli ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar	178.069.307	0
84713000	Portatif nümerik otomatik bilgi işlem makineleri; ağırlık<10 kg	80.851.216	1.515
27082000	Taşkömürü katranından/diğer mineral katranlardan elde edilen zift koku	57.026.878	0
85176290	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina	53.135.964	11.444
85451900	Diğer elektrotlar	48.688.378	0
63079097	Toz, koku vb. koruma için yüz maskeleri, aktif karbon ile tedavi edilmiş olsun veya sentetik liflerin acentral tabakasına sahip olsun veya olmayan	41.580.984	32.830
84159000	Klima cihazlarının aksam-parçaları	33.270.190	613.086
73041900	Gaz/petrol boru hatlarında kullanılan diğer ince ve kalın boru	29.713.201	0
84151010	Klima cihazları (self-contained veya split sistem]; pencere, duvar, tavan veya zemine sabitlenecek tipler	24.077.108	0
62101090	Diğer giyim eşyası; (5602'daki ve 56.03'deki mensucattan)	22.299.177	2.070.334
85177000	Telefon cihazları, ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar için aksam ve parçalar	21.297.626	0
28046900	Silisyum (ağırlık itibariyle < % 99, 99 silisyum içerenler)	20.917.210	0
73042900	Gaz/petrol sondajında, mahfaza/üretiminde kullanılan diğer borular	15.670.358	0
84158190	Bir soğutucu ünite ve soğutma/ısıtma çevrimli klimalar	15.361.970	0
85287290	Televizyon alıcıları; diğerleri, renkli olanlar	14.855.995	11.092
40111000	Otomobil dış lastiği; yeni, kauçuk	13.475.350	277.755
84715000	Diğer nümerik bilgi işlem birimleri	13.077.898	2.955
94054090	Diğer elektrik lambaları, aydınlatma cihazları	12.100.454	283.501
84818090	Diğer vana ve musluklar	11.587.341	523.196
62101010	Palto ve diğer giyim eşyası; (5602'da ki mensucattan)	11.327.941	268.856
87032311	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm3 arası	11.080.262	1.930.173
84281000	Asansörler, skipli yük kaldırmaları	10.958.265	518.504
62044200	Kadın/kız çocuk için elbise; pamuktan	10.224.125	770.972
81041100	Magnezyum: işlenmemiş; magnezyum=>%99, 8	10.064.463	0

94016100	Ahşap iskeletli oturmaya mahsus içleri doldurulmuş, kaplanmış diğer mobilyalar	9.930.248	2.303.134
84798999	Kendine özgü fonksiyonlu diğer makine-cihazlar	9.533.737	111.359
95030090	Diğer oyuncaklar, küçültülmüş modeller, bulmacalar	9.183.195	88.257
85437032	Kendine has fonksiyonlu elektrikli diğer makine ve cihazlar (nargile makinası)	9.143.568	0
44123300	Kontrplaklar; en az bir dış yüzü kızılağaç, dişbudak, kayın	8.864.125	0
87032231	Jipler; kıvılcım ateşlemeli (1001-1500 cm ³)	8.778.194	0
39269099	Plastikten diğer eşya	8.553.734	268.977
85183090	Kulaklıklar, kombine halde mikrofon ve kulaklıklar	8.543.352	0
28261200	Aluminyum florür	8.233.056	0
87032211	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1000 cm ³ -1500 cm ³)	7.531.251	0
85176220	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makine	7.279.027	0
73049000	Demir/çelikten diğer dikişsiz tüp, boru, içi boş profiller	6.945.194	0
39042100	PVC-plastifiye edilmemiş (ilk şekilde)	6.808.181	0
85439090	Kendine has fonksiyonlu elektrikli cihazların aksam/parçası	6.793.246	0
84119900	Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları	6.087.706	0
73089090	Demir/çelikten diğer inşaat-aksamı	5.707.979	1.714.892

Kaynak: Bahrain Open Data Portal

Tablo E2’de Bahreyn’in ABD’den 2020 yılında en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye’nin bu ürünlerdeki ihracatı yer almaktadır.

Bahreyn’in ABD’nden en çok ithal ettiği ilk on üründen (hava taşıtlarının motor aksam-parçaları, alternatif akım jeneratörleri, diğer gaz tribünlerinin aksam ve parçaları, gaz silindirleri için vanalar, jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000 cm³ arası), jip; kıvılcım ateşlemeli (3000 cm³ üzeri), turbojetler, polivinil klörür, tedavide veya korunmada kullanılmak üzere ilaçlar, nümerik bilgi işlem birimleri, laboratuvarlarda, teşhiste kullanılan karma reaktifler) ikisi hariç (“Jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000cm³ arası)” ve “tedavide veya korunmada kullanılmak üzere ilaçlar”) Türkiye’nin ihracatı sıfırı veya sıfıra yakındır. Bu iki üründen jiplerde Türkiye’nin Bahreyn piyasasında pazar payı ABD’ninkine kıyasla çok düşükken ilaçlarda özellikle son iki yılda yaşana artışlarla Türk ürünleri piyasada yer edinmeye başlamıştır. ABD’nin ilk 40’da yer alan iki ilaç türündeki toplam ihracatı 2020 yılında 28,1 milyon dolarken, Türkiye’nin bu kalemlerdeki toplam ihracatı 4,1 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir.

Hava taşıtlarının motor aksam-parçaları ile uçak ve helikopterlerin aksam ve parçalarında Türkiye’nin dünya piyasalarında rekabet gücü vardır; son yıllarda bu alanda Bahreyn’e de ihracatı artmaktadır ancak piyasa payı hala çok düşüktür. “Özel arabalar, kıvılcım ateşlemeli 3000 cm³ üstü” Türkiye’nin dünya piyasalarında rekabet gücü çok yüksek olan bir ürün olmasına rağmen piyasada ABD hakimdir. Türkiye bir diğer taşıt türü olan “özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm³

arası”nda 1,9 milyon dolar ihracatıyla yer edinmeye başlamıştır ancak ABD’nin bu üründeki ihracatı 5,4 milyon dolar ile oldukça daha yüksek bir seviyededir.

Alternatif akım (AC) jeneratörleri, beton, mineral mak. dökme demir/çelik döküm aksam, parçaları, ölçme veya muayene alet, cihaz ve makinaları gibi çeşitli makinalarda, çeşitli inşaat malzemelerinden pompalar, musluklar, vanalar, muslukçu eşyalarında da Türkiye’nin pazar payı ABD’ninkinin çok altındadır. TAV ve GAMA projelerini sürdürürken inşaat malzemelerinde ve çeşitli makinalarda Türkiye ihracatını yüksek oranlarda artırmışken, söz konu firmalarımızın işlerini bitirme aşamalarına gelmeleriyle alımları çok azalmıştır. Türk firmalarının Bahreyn’de yeni projeler almaları inşaat malzemeleri ve makina ihracatımızı da çok olumlu etkileyecektir.

Pamuk, badem, tereyağı, katı veya yarı katı peynirler gibi Türkiye’nin hem rekabet gücüne hem de coğrafi yakınlık avantajına sahip olduğu ürünlerde bile hemen hemen hiç ihracat yapmamış olması, horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatları ile çeşni ve lezzet verici soslarda ise bir miktar ihracat yapmış olmakla beraber çok düşük pazar payına sahip olması, buna karşılık ABD’nin bu kalemlerdeki ihracatının önemli rakamlara ulaşması şaşırtıcıdır.

Tablo E2: Bahreyn’in ABD’den en çok ithal ettiği ilk 40 ürün ve Türkiye’nin ihracatı (2020)

HS Kodu	Ürün Adı	ABD’den İthalat	Türkiye’den İthalat
84091000	Hava taşıtlarının motor aksam-parçaları	81.264.133	17.636
85016400	Alternatif akım (AC) jeneratörleri; güç > 750 kVA	30.457.048	787
84119900	Diğer gaz türbinlerinin aksam-parçaları	26.864.891	0
84818030	Gaz silindirleri için vanalar	25.996.473	673
87032331	Jip; kıvılcım ateşlemeli (1501-3000cm3 arası)	21.076.076	641.368
87032431	Jip; kıvılcım ateşlemeli (3000cm3 üzeri)	21.022.722	0
84111200	Turbojetler (> 25 kn fakat <= 44 kn)	20.725.615	0
39041000	Polivinil klorür (başka maddeyle karıştırılmamış) (pvc)	18.165.646	0
30049090	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar	17.651.765	2.063.301
38220000	Laboratuvarlarda, teşhiste kullanılan karma reaktifler	14.280.565	50.255
88033000	Uçak ve helikopterlerin diğer aksam ve parçaları	13.006.792	498
84818090	Diğer vana ve muslukçu eşyası	11.960.741	523.196
84749000	Diğer beton, mineral mak.dökme demir/çelik döküm aksam, parçaları	11.341.276	127.178
87032411	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 3000 cm3 üzeri	10.595.748	0
30049010	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere karışık olan veya karışık olmayan diğer ilaçlar; dozlandırılmış, ambalajlanmış	10.453.772	2.083.929
85176290	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina	9.806.205	11.444
84079000	Diğer amaçlı pistonlu, içten yanmalı motorlar	9.800.696	423
84195000	Isı değiştiriciler (eşanjörler)	8.947.053	24.881
84715000	Diğer nümerik bilgi işlem birimleri	8.593.747	2.955
38151900	Takviye katalizatörler; diğer	7.940.188	1.951
84314390	Delme/sondaj makinelerinin aksam, parçaları	7.915.600	4.033
85459000	Diğer elektrik işlerinde kullanılan lamba, pil vs. eşya (7.277.839	108

	kömürden)		
89051000	Tarak gemileri	7.071.523	0
52010000	Pamuk (kardesiz, taranmamış)	5.767.831	0
90189090	Tabahtle ilgili diğler alet ve cihazlar	5.660.661	4.778
8021200	Badem (kabuksuz)	5.488.026	830
87032311	Özel Arabalar, kıvılcım ateşlemeli 1501-3000 cm3 arası	5.452.045	1.930.173
87032211	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1000 cm3-1500 cm3)	4.901.647	0
90318090	Diğler ölçme veya muayene alet, cihaz ve makinalarının diğlerleri	4.839.630	23.200
84149000	Hava, gaz pompası, kompresörü, vantilatör vb. aksamı, parçaları	4.601.000	68.744
4051000	Tereyağı	4.093.767	22.946
73062900	Demir/çelikten gaz/petrol sondajında kullanılan diğler mahfaza/üretim boruları	4.070.622	0
30021500	Dozlandırılmış veya perakende satışı uygun şekilde ambalajlanmış/hazırlanmış bağışıklık ürünleri	3.544.811	0
21039090	Çeşni ve lezzet verici karışımlar (soslar)	3.173.045	576.837
84549000	Tav ocakları, döküm potaları, külçe kalıpları aksam-parçaları	3.148.033	7.026
84139100	Pompaların aksam-parçaları	3.103.546	47.063
2071400	Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatı (dondurulmuş)	3.005.488	624.600
4069020	Katı veya yarı katı peynir (örneğin Cheddar, Gouda, Gruyère, Parmesan)	2.972.245	70.895
87032412	Otomobil/ambulans (benzinli, yeni) (silindir hacmi>3000 cm3)	2.770.679	0

Kaynak: Bahrain Open Data Portal